

معرفی و ارزیابی شاخص‌های انجام کسب‌وکار،
گزارش بنگاه و پایش محیط کسب‌وکار

کد موضوعی: ۳۲۰

شماره مسلسل: ۱۰۶۶۶

اسفندماه ۱۳۸۹

دفتر: مطالعات گروه کسب‌وکار

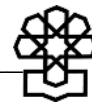
به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۲	معرفی محیط کسب و کار
۳	بخش اول - شاخص‌های مختلف سنجش محیط کسب و کار
۳	بنیاد هریتیج
۴	مجمع جهانی اقتصاد
۵	مؤسسه فریزر
۷	گروه فیچ
۷	مؤسسه اکونومیست
۱۰	گروه بانک جهانی
۱۰	شاخص سهولت کسب و کار بانک جهانی
۱۰	شاخص پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی
۱۱	شاخص‌های دیگر
۱۱	شاخص عکس فوری محیط کسب و کار
۱۲	بخش دوم - محدودیت‌های شاخص سهولت کسب و کار بانک جهانی
۱۲	گزارش گروه ارزیابی مستقل بانک جهانی در مورد شاخص سهولت کسب و کار
۱۲	فرض‌هایی که مبنای تهیه شاخص سهولت کسب و کار هستند
۱۳	موانعی که در گزارش سهولت کسب و کار بانک جهانی در نظر گرفته نشده‌اند
۱۳	در نظر نگرفتن تفاوت در پیشنهاد قوانین بهینه برای کشورهای مختلف
۱۴	روش جمع‌آوری اطلاعات
۱۶	انتقادات ارونادا به شاخص سهولت کسب و کار بانک جهانی
۱۶	منافع رسمی‌سازی برای حمایت از حقوق مالکیت
۱۷	تسریع دستورالعمل به جای حذف آن برای ساده‌سازی فرآیندها و اقتضائات آن

۱۷	مواردی که ساده‌سازی باعث افزایش هزینه بنگاه می‌شود
۱۷	انحراف از توسعه با تکیه بر گزارش سهولت کسب‌وکار
۱۷	تفاوت ارقام با واقعیت
۱۸	انتقادات سازمان بین‌المللی کار
۱۸	بخش سوم - شاخص پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی
۲۲	روش‌شناسی مطالعه
۲۳	ویژگی نمونه
۲۳	اجزای هر بخش
۲۳	اندازه بنگاه
۲۴	مالکیت بنگاه
۲۴	صادرات
۲۴	موقعیت
۲۴	ویژگی‌های درآمدی نمونه
۲۸	روش نمونه‌گیری
۲۹	بررسی پرسشنامه پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی
۳۳	وضعیت شاخص پیمایش بنگاه‌ها در حال حاضر
۳۴	بخش چهارم - گزارش پایش مرکز پژوهش‌های مجلس
۳۴	روش دلفی
۳۶	شناسایی موانع مهم کسب‌وکار در ایران
۳۷	فرآیند تنظیم و ارسال پرسشنامه‌ها
۳۷	بررسی روش‌های موجود و دلیل انتخاب روش پرسشنامه پستی
۳۸	پرسشنامه پستی، مزایا و معایب
۳۹	جامعه هدف نظرخواهی
۴۲	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۴۳	پیوست‌ها
۵۵	منابع و مأخذ

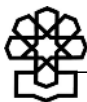
معرفی و ارزیابی شاخص‌های انجام کسب‌وکار، گزارش بنگاه و پایش محیط کسب‌وکار

چکیده

محیط کسب‌وکار عبارت است از مجموعه عوامل مؤثر بر اداره بنگاه‌ها که مدیران یا مالکان بنگاه‌ها نمی‌توانند آنها را تغییر داده یا بهبود بخشند. پس از تحقیقات هراندو دسوتو اقتصاددان پرویی در مورد نقش محیط کسب‌وکار در توسعه اقتصادی، بهبود محیط کسب‌وکار به‌عنوان دغدغه سیاستگذاران اقتصادی مطرح شد و هم‌اکنون وارد ادبیات رایج اقتصادی شده است. مؤسسات مختلفی در جهان به‌منظور بررسی وضعیت کسب‌وکار در کشورهای مختلف، شاخص‌های کمی تهیه می‌کنند که در این بین بانک جهانی با تهیه دو «شاخص سهولت کسب‌وکار» و «پیمایش بنگاه‌ها» در این حوزه پیشرو محسوب می‌شود.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی از اردیبهشت سال ۱۳۸۹ به‌منظور رصد محیط کسب‌وکار کشور و ایفای وظیفه خود مبنی بر انتقال نظرات و توقعات بخش خصوصی به نمایندگان محترم مردم در مجلس شورای اسلامی، گزارش‌های مستمری تحت عنوان شاخص پایش محیط کسب‌وکار در ایران را تهیه و ارائه می‌کند.

در این گزارش سعی بر این است با توجه به تجربه بانک جهانی در تهیه دو شاخص «سهولت کسب‌وکار» و شاخص «پیمایش بنگاه‌ها» و بررسی نقاط قوت و ضعف و ظرفیت‌های این شاخص‌ها، روش‌شناسی تهیه شاخص ملی پایش محیط کسب‌وکار در ایران و دلایل و الزامات آن مورد ارزیابی قرار گیرد. برای نیل به این مقصود ابتدا خلاصه‌ای از شاخص‌های مهمی که در سنجش محیط کسب‌وکار مورد استفاده قرار می‌گیرد، ارائه می‌شود، در ادامه محدودیت‌های شاخص سهولت کسب‌وکار بانک جهانی مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت و سپس شاخص پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی معرفی خواهد شد. در انتها نیز ضمن معرفی گزارش پایش محیط کسب‌وکار مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، روش‌شناسی تهیه این گزارش و نتایج به‌دست آمده در سه دوره انجام این پیمایش ارائه می‌شود.

معرفی محیط کسب و کار

محیط کسب و کار و تلاش در راستای بهبود آن، چند سالی است که مورد توجه سیاستگذاران و تصمیم‌گیرندگان اقتصادی کشور واقع شده است. منظور از محیط کسب و کار عوامل مؤثر بر عملکرد بنگاه‌های اقتصادی است که مدیران یا مالکان بنگاه‌های مزبور نمی‌توانند آنها را تغییر داده یا بهبود بخشند.^۱ در تعریفی دیگر گفته شده است که محیط کسب و کار مجموعه‌ای از سیاست‌ها، شرایط حقوقی، نهادی و مقرراتی است که بر فعالیت‌های کسب و کار حاکم است.^۲ ثبات اقتصاد کلان، کیفیت زیرساخت‌های کشور، کیفیت دستگاه‌های اجرایی، نظام وضع قوانین و مقررات، هزینه و امکان دسترسی به اطلاعات و آمار از جمله عواملی هستند که عملکرد واحدهای اقتصادی (قیمت تمام شده، سودآوری و رقابت‌پذیری) را تحت تأثیر قرار می‌دهند، درحالی که مدیران واحدهای اقتصادی نمی‌توانند تأثیر چندانی بر آنها بگذارند.

محیط کسب و کار نامناسب هزینه عملکرد بنگاه‌های اقتصادی را افزایش می‌دهد و به این دلیل باعث کندی رشد و توسعه اقتصادی می‌شود. توجه به بهبود محیط کسب و کار و رابطه آن با توسعه اقتصادی از اوایل دهه ۱۹۸۰ میلادی و در پی مطالعات هرناندو دسوتو که حاصل آن دو کتاب «راز سرمایه» و «راه دیگر» بود، فزونی یافت. آنچه که وی در تحقیقات خود به همراه یک تیم تحقیقاتی بالغ بر ۱۰۰ کارشناس حقوق، مدیریت و اقتصاد استخراج کرده این است که موانع سخت و دست‌وپاگیر اداری در کشورهای مختلف باعث تبدیل بخش خصوصی به بخش زیرزمین، غیررسمی و غیرمولد شده و توسعه اقتصادی در کشورها را با تنگنا روبرو کرده است. در پی این تحقیقات مؤسسات گوناگون بین‌المللی تحقیقات مستمر و دقیق برای شناسایی موانع پیش روی بخش خصوصی انجام دادند که با این اقدامات بهبود محیط کسب و کار و به‌عنوان یک استراتژی رشد و توسعه مورد توجه سیاستگذاران دولت‌ها قرار گرفت.

مؤسسات گوناگونی در جهان، محیط کسب و کار در کشورهای مختلف و مقایسه وضعیت آنها با یکدیگر را بررسی می‌نمایند که از مهمترین آنها می‌توان به بانک جهانی،^۳ مجمع جهانی اقتصاد،^۴ بنیاد هریتیج^۵ و اداره اطلاعات مؤسسه اکونومیست^۶ اشاره کرد. در این گزارش‌ها که تقریباً هر ساله منتشر می‌شوند سعی بر آن است که وضعیت کسب و کار در کشورهای مختلف براساس

۱. میدری و قودجانی، ۱۳۸۷.

2. Supporting Business Environment Reforms (Practical Guidance for Development Agencies), OECD, 2008.

3. World Bank

4. World Economic Forum

5. Heritage Foundation

6. Economist Intelligence Unit

شاخص‌های کمی به تصویر درآمد تا قابلیت مقایسه کشورها با یکدیگر فراهم شده و پیشنهادهایی جهت اصلاح محیط کسب‌وکار کشورها نیز ارائه شود.

در این گفتار ضمن معرفی اجمالی شاخص‌های مهمی که برای شناسایی وضعیت کسب‌وکار در کشورهای مختلف تهیه می‌شوند، دو شاخص اصلی ارائه شده توسط بانک جهانی مورد مذاقه قرار گرفته و نقاط ضعف و قوت آنها بررسی می‌شود. علاوه بر این با توجه به اینکه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی از اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۸۹ شاخصی بومی به منظور بررسی وضعیت کسب‌وکار کشور تهیه کرده است، به روش تهیه این شاخص و نتایج به دست آمده از آن نیز اشاره شود.

بخش اول - شاخص‌های مختلف سنجش محیط کسب‌وکار

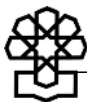
همان‌طور که در بخش قبل ذکر شد، پس از توجه به بهبود محیط کسب‌وکار به عنوان راهکاری برای توسعه اقتصادی، مؤسسات مختلف، شاخص‌هایی کمی برای اندازه‌گیری وضعیت کسب‌وکار کشورها تهیه کرده‌اند. از مهمترین این مؤسسات می‌توان به بنیاد هریتیج، مجمع جهانی اقتصاد، مؤسسه فریزر، گروه فیچ، اداره اطلاعات اعتباری مؤسسه اکونومیست و بانک جهانی اشاره کرد. در این بخش ضمن معرفی اجمالی این مؤسسات، شاخص‌های تهیه شده توسط آنها به اجمال معرفی خواهند شد.

بنیاد هریتیج

گزارش مربوط به شاخص‌های آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج برای نخستین بار در سال ۱۹۸۴ منتشر شد و پس از آن با مشارکت ژورنال وال استریت^۱ به صورت سالیانه منتشر می‌شود. هدف این شاخص‌ها اندازه‌گیری و مقایسه درجه آزادی اقتصادی بین کشورها در سراسر دنیاست. شاخص آزادی اقتصادی هریتیج^۲ با استفاده از حدود ۵۰ متغیر مستقل اقتصادی که در ۱۰ شاخص دسته‌بندی شده‌اند محاسبه و ارائه می‌شود. برخی از اطلاعات و داده‌های کمی آماری در دسترس هریتیج از منابع آماری داخل هر کشور و یا مؤسسات بین‌المللی اخذ می‌شود و در مورد متغیرهای کیفی از نظرسنجی و پرسشنامه استفاده می‌گردد. شاخص‌های ده‌گانه هریتیج و متغیرهای هر شاخص به شرح ذیل است:

آزادی کسب‌وکار:^۳ توانایی ایجاد مشاغل جدید و مدت زمان اخذ موافقتنامه جهت ایجاد مشاغل،

1. Wall Street Journal
2. Index of Economic Freedom
3. Business Freedom

آزادی تجاری: ^۱ میانگین وزنی تعرفه‌ها، محدودیت‌های وارداتی، مالیات بر واردات، تغییرات مداوم در جداول تعرفه‌ها و مالیات بازرگانی،

آزادی مالیاتی: ^۲ نسبت کل مالیات دریافتی به تولید ناخالص داخلی،

اندازه دولت: ^۳ نسبت کل مخارج دولت (مصرفی و پرداخت‌های انتقالی) به تولید ناخالص داخلی،

آزادی پولی: ^۴ متوسط نرخ تورم در سه سال گذشته و کنترل‌های قیمتی،

آزادی سرمایه‌گذاری: ^۵ نسبت سرمایه‌گذاری خارجی به تولید ناخالص داخلی، وضعیت قوانین موجود در رابطه با سرمایه‌گذاری خارجی و حدود تملک بنگاه‌ها توسط خارجی‌ان،

آزادی مالی: ^۶ سهم بخش خصوصی از دارایی‌های سیستم بانکی، دستوری کردن نرخ بهره، رقابتی بودن بانک‌ها، دخالت دولت در سیستم بانکی و حجم بازار بورس،

حقوق مالکیت: ^۷ حمایت‌های قانونی از دارایی‌های فردی، نگهداشت و جابجایی دارایی‌ها و میزان در معرض مصادره شدن و ملی شدن دارایی‌ها،

شاخص فساد اداری: ^۸ این شاخص هر ساله و جداگانه از طریق سازمان بین‌المللی شفافیت^۹ برای همه کشورها اعلام می‌شود، ملاک عمده در محاسبه این شاخص میزان دریافت و پرداخت رشوه در دستگاه‌های دولتی است،

آزادی نیروی کار: ^{۱۰} حداقل دستمزد، انعطاف در ساعت کار، آزادی عمل اتحادیه‌های کارگری و وضعیت قوانین کار در کشورها.

مجمع جهانی اقتصاد^{۱۱}

از سال ۱۹۷۹ میلادی تاکنون مجمع جهانی اقتصاد هر ساله گزارشی با عنوان «گزارش رقابت‌پذیری جهانی» ارائه می‌کند که در آن کشورهای جهان از نظر میزان رقابت‌پذیری اقتصاد ملی رتبه‌بندی می‌شوند. محاسبه این شاخص مبتنی بر آخرین تحقیقات نظری و تجربی است که در آن ۱۱۲ متغیر مختلف مورد بررسی و سنجش قرار می‌گیرد. براساس تعریف مجمع جهانی اقتصاد، رقابت‌پذیری مجموعه‌ای از نهادها، سیاست‌ها و عواملی است که سطح بهره‌وری یک کشور را تعیین می‌کند.

-
1. Trade Freedom
  2. Fiscal Freedom
  3. Government Size
  4. Monetary Freedom
  5. Investment Freedom
  6. Financial Freedom
  7. Property Rights
  8. Freedom From Corruption
  9. Transparency International Corporation
  10. Labor Freedom
  11. World Economic Forum

شاخص رقابت‌پذیری جهانی^۱ مجمع جهانی اقتصاد، با ارائه مجموعه‌ای از مؤلفه‌های مختلف و با وزندهی متفاوت به این مؤلفه‌ها براساس عواملی چون توسعه‌یافتگی کشور و اهمیت مؤلفه در توسعه اقتصادی، رقابت‌پذیری اقتصاد کشورهای مختلف را اندازه‌گیری کرده و قابلیت مقایسه کشورها با یکدیگر را فراهم می‌کند. در این شاخص مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رقابت‌پذیری به ۱۲ گروه تحت عنوان «ارکان رقابت‌پذیری» تقسیم می‌شوند. این ارکان عبارتند از:

۱. نهادها،
۲. زیرساخت‌ها،
۳. ثبات در اقتصاد کلان،
۴. بهداشت و آموزش ابتدایی،
۵. آموزش عالی و حرفه‌ای،
۶. کارآیی بازار کالا،
۷. کارآیی بازار نیروی کار،
۸. پیشرفته بودن بازار مالی،
۹. آمادگی تکنولوژیک،
۱۰. اندازه بازار،
۱۱. پیشرفته بودن بنگاه‌های تجاری،
۱۲. نوآوری.

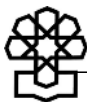
هریک از مؤلفه‌های فوق شامل زیرشاخه‌هایی هستند که جزئیات مؤلفه را به‌دقت اندازه‌گیری می‌کند. براساس آخرین گزارش از این نوع که با همکاری اتاق بازرگانی صنایع و معادن ایران، در سپتامبر ۲۰۱۰ منتشر شده است، رتبه ایران در بین ۱۳۸ کشور مورد بررسی ۶۹ محاسبه شده است.

مؤسسه فریزر^۲

مؤسسه فریزر در سال ۱۹۷۴ تأسیس شد و گزارش‌های خود را درخصوص شاخص آزادی اقتصادی^۳ از سال ۱۹۷۵ منتشر کرد. شاخص آزادی اقتصادی فریزر شاخصی است موزون که از پنج زیر شاخص تشکیل شده است، که هرکدام متغیرهای مرتبط با خود را دربر دارد. رتبه هر شاخص در فاصله صفر تا ده قرار دارد که هرچه این رتبه به عدد ده نزدیک‌تر باشد بیانگر آزادی اقتصادی بیشتر در آن کشور است. شاخص‌های فریزر به همراه متغیرهای مرتبط به شرح زیر است:

---

1. Global Competitiveness Index
2. The Fraser Institute
3. Economic Freedom

- اندازه دولت، مخارج، مالیات‌ها و مشارکت دولت
- مصرف دولتی به‌عنوان درصدی از کل و پرداخت‌های انتقالی به‌عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی،
- سهم مخارج دولتی از مخارج کل کشور،
- نرخ مالیات بر درآمد و حقوق،
- مشارکت دولت در امر تولید کل (سهم تولید دولتی در تولید کل)،
- ساختار قانونی و حمایت از مالکیت خصوصی
- عدم وابستگی سیستم قضایی،
- استقلال دادگاه‌ها،
- حمایت از مالکیت معنوی،
- میزان مداخلات نظامی در پرونده‌های سیاسی،
- یکپارچگی سیستم قانونی.
- دسترسی به پول قوی
- تغییر نرخ تورم در پنج سال گذشته،
- نرخ تورم جاری.
- آزاد بودن حساب بانکی برحسب پول‌های خارجی در بانک‌های داخل و خارج
- رشد عرضه پول در پنج سال گذشته
- آزادی مبادله با همسایگان
- مالیات بر مبادلات بین‌المللی (شامل مالیات بر صادرات و واردات)،
- موانع تجاری قانونی (موانع و هزینه‌های وارداتی شامل تعرفه‌های سنگین، اجازه ثبت، کارمزد بانکی)،
- تفاوت نرخ ارز رسمی و نرخ ارز در بازار سیاه،
- کنترل بازار سرمایه (شامل دسترسی شهروندان به بازارهای سرمایه خارجی و دسترسی خارجیان به بازار سرمایه داخلی).
- قوانین مربوط به اعتبارات، بازار نیروی کار و کالا (کسب‌وکار)
- میزان مشارکت بانک‌های خصوصی و خارجی در بازار اعتبار،
- محدودیت‌های وضع شده بر روی نرخ بهره،
- کنترل بازارهای سرمایه،
- سهم سپرده‌ها در بانک‌های خصوصی از کل سپرده‌ها،

- محدودیت در قوانین حداقل دستمزد و برکناری نیروی کار،
- سهم اشتغال‌زایی دولت.

در شاخص آزادی اقتصادی (برمبنای اطلاعات سال ۲۰۰۸ میلادی) که از ترکیب زیر شاخص‌های پنج‌گانه فوق‌الذکر به دست می‌آید، کشور ایران با کسب امتیاز ۶/۱۰ از میان ۱۴۱ کشور مورد بررسی در رتبه ۱۰۷ جای گرفته است.

گروه فیچ^۱

گروه فیچ که در سال ۱۹۹۷ تشکیل شد، تحت تملک یک مجموعه فرانسوی به نام فیمالاک^۲ می‌باشد و کار رتبه‌بندی را برای ۱۶۰۰ مؤسسه مالی، بیش از ۱۵۰۰ شرکت و ۶۷ کشور براساس درجه ریسک آنها انجام می‌دهد. برخی از اطلاعات به‌کار گرفته شده در شاخص‌های فیچ کمی می‌باشد که از طریق سایت‌های آماری کشورها و سازمان‌های بین‌المللی آماری قابل دسترس است. رتبه‌بندی شاخص‌های کیفی براساس قضاوت تحلیلگران با تجربه از طریق پرسشنامه‌های تنظیمی، برگزاری مصاحبه و اخذ اطلاعات از شرایط داخلی و خارجی کشور صورت می‌گیرد. مؤسسه فیچ از دو بعد مسائل سیاسی و اقتصادی اقدام به رتبه‌بندی کشورها می‌کند. تحلیل ریسک از بعد مسائل سیاسی از دو جنبه داخلی و خارجی انجام می‌شود. از جنبه مسائل سیاسی داخلی هماهنگی نظام سیاسی با سایر نظام‌های اجتماعی و مقبولیت عمومی آن و درگیری‌های داخلی و از جنبه مسائل سیاسی خارجی، درگیری‌های احتمالی با همسایگان، موضع‌گیری قدرت‌های بزرگ در برابر آنها، وضعیت ارتباطات بین‌المللی مورد توجه مؤسسه فیچ است. فیچ علاوه‌بر این یک نگرش و ارزیابی برای چشم‌اندازهای مالی و اقتصادی کشور ارائه می‌کند و بر همین اساس شاخص‌های اقتصادی را نیز مبنای رتبه‌بندی خود قرار می‌دهد.

در مجموع باید گفت اگرچه رتبه‌بندی‌های این مؤسسه می‌تواند در تحلیل‌های محیط کسب‌وکار مورد استفاده قرار گیرد، اما ماهیت اقتصاد کلان شاخص‌های تهیه شده توسط مؤسسه بر سایر ویژگی‌های شاخص غلبه دارد، لذا از ذکر جزئیات این شاخص صرف‌نظر می‌شود.

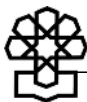
مؤسسه اکونومیست (واحد اطلاعات)^۳

مرکز اطلاع‌رسانی اکونومیست در سال ۱۹۶۴ با هدف گردآوری اطلاعات برای شرکت‌ها راه‌اندازی شد. این مرکز براساس همکاری و مشارکت یک شبکه بین‌المللی که متشکل از تعداد زیادی

1. Fitch Group

2. FIMALAC

3. Economist Intelligence Unit

متخصص در امور منطقه‌ای و بین‌المللی فعالیت دارند کار می‌کند و گزارش‌های متنوعی را درخصوص پیش‌بینی وضعیت اقتصادی و سیاسی و نرخ ریسک کشورها، وضعیت مالی و بازرگانی و سیاست‌های دولتی و قوانین بازارهای مالی را در اختیار تجار، دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی قرار می‌دهد.

این مؤسسه در قالب گزارش‌های سالیانه و براساس آخرین تحولات اقتصادی و سیاسی کشورها رتبه ریسک کشوری را اعلام می‌نماید که با توجه به این رتبه می‌توان تخمین زد که تا چه حد می‌توان در یک کشور نسبت به بازگشت اصل و سود سرمایه اعتماد داشت. این مؤسسه اطلاعات مربوط به ریسک کشورها را در دو گروه تقسیم‌بندی می‌کند و هر یک از این دو گروه به‌طور خلاصه شامل این شاخص‌ها هستند:

۱. ریسک ملی یا عمومی^۱

تخمین ریسک ملی برای ایجاد یک تخمین عمومی از ریسک، در بازارهای مالی به‌کار می‌رود که خود به چهار گروه ذیل تقسیم می‌شود:

- ریسک سیاسی^۲

متغیرهای این ریسک شامل ثبات سیاسی همچون جنگ، آشوب‌های اجتماعی، سیاسی و عملکرد سیاسی همانند بوروکراسی، شفافیت، فساد و قانون‌شکنی است.

- ریسک سیاستگذاری اقتصادی^۳

این مؤسسه در تحلیل سیاست‌های اجرایی ثبات و دوام و کیفیت سیاست‌های پولی، (نرخ تورم، ثبات پولی و افزایش حمایت از نرخ بهره) سیاست‌های مالی، (نسبت تعادل بودجه بخش عمومی به تولید ناخالص داخلی، توازن بودجه، توانایی دولت در ایجاد درآمد مالیاتی و نسبت بدهی عمومی به تولید ناخالص داخلی) سیاست‌های ارزی، (افزایش قیمت واقعی، رژیم ارزی تغییر در پیش‌بینی‌ها، اختلافات نرخ بهره بازار آزاد و بازار سیاه) و سیاست‌های تجاری (آزادسازی تجاری، نسبت صادرات و واردات به تولید ناخالص داخلی) را در نظر می‌گیرد.

- ریسک ساختار سیاسی^۴

این نوع ریسک متغیرهایی را دربر می‌گیرد که نقش اساسی در توانایی بازپرداخت بدهی‌های کشور دارند و شامل موارد زیر است:

-
1. Overall Risk
  2. Political Risk
  3. Economic Policy Risk
  4. Economic Structure Risk

- ریسک مربوط به محیط بین‌المللی (نرخ بهره جهانی کوتاه‌مدت، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی واقعی بین‌المللی، حمایت‌های مالی بین‌المللی و اثرپذیری از بحران‌های بین‌المللی).
- رشد اقتصادی (نسبت پس‌انداز به تولید ناخالص داخلی، نسبت سرمایه‌گذاری به تولید ناخالص داخلی، کارآیی سرمایه‌گذاری و متوسط رشد تولید ناخالص داخلی).
- ریسک ساختار مالی (ارزش دارایی‌ها، عملکرد ذخایر بانکی، تکیه بر بدهی خارجی، فساد در بخش بانکی و میزان مشارکت دولت در بخش بانکی).

- ریسک نقدینگی^۱

این نوع ریسک شامل عدم توازن بالقوه میان منابع و الزاماتی است که ناشی از اختلال در بازارهای مالی می‌باشد و شامل:

- نسبت بدهی‌های خارجی کوتاه‌مدت به صادرات،
- درصد کاهش در ذخایر رسمی،
- پوشش وارداتی (نسبت واردات به بدهی خارجی)،
- نسبت دارایی به مخارج،
- نسبت شبه پول به ذخایر،
- میزان دسترسی به بازارهای سرمایه و ساختار سررسید بدهی داخلی.

۲. ریسک خاص سرمایه‌گذاری^۲

این شاخص شامل سه نوع ریسک می‌باشد که عبارتند از:

- ریسک کاهش ارزش پول

این شاخص ریسک، نرخ ارز و کاهش ارزش پول ملی در مقابل دلار آمریکا به اندازه ۲۰ درصد و یا بیشتر را برای یک دوره پیش‌بینی شده مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

- ریسک بدهی کشوری

این نوع ریسک شامل پرداخت بدهی دولتی و شامل عقب افتادن بدهی و یا بهره مربوط به آن است که مستقیماً به وسیله دولت استقراض شده و یا دولت ضمانت پرداخت آن را به عهده گرفته است.

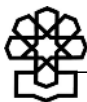
- ریسک نظام بانکی

عدم بازپرداخت اصل و فرع بدهی خارجی معوقه که به وسیله سیستم بانکی ایجاد شده است.

---

1. Liquidity Risk

2. Specific Investment Risk

گروه بانک جهانی

مهمترین نهادی که برای سنجش وضعیت کسب‌وکار کشورهای مختلف شاخص تهیه می‌کند، بانک جهانی است. این نهاد برای این منظور دو شاخص را با عناوین شاخص سهولت کسب‌وکار^۱ و شاخص پیمایش بنگاه‌ها^۲ ارائه می‌کند.

شاخص سهولت کسب‌وکار بانک جهانی

شاخص کسب‌وکار بانک جهانی، برای اولین بار در سال ۲۰۰۳ با پنج شاخص ترکیبی و با مطالعه در ۱۳۳ کشور عرضه شد. شاخص مزبور طی سال‌های اخیر به تدریج تکمیل شده است به نحوی که هم‌اکنون در مجموع حاوی ۱۱ زیرشاخص به این شرح است:

شروع کسب‌وکار، اخذ مجوزهای لازم، اشتغال، ثبت اموال، اخذ اعتبارات، حمایت قضایی از سهام‌داران جزء، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی، لازم‌الاجرا شدن قراردادهای، تعطیلی کسب‌وکار و سهولت دسترسی به برق.

کشور ایران بر مبنای شاخص «سهولت کسب‌وکار» طی سال ۲۰۱۰، در میان ۱۸۷ کشور رتبه ۱۳۱ را کسب کرده است. این شاخص برای ایران در سال ۲۰۱۱ با دو رتبه بهبود همراه بوده است و بر این اساس ایران به رتبه ۱۲۹ این رده‌بندی صعود کرده است.

شاخص پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی

گروه مطالعات کسب‌وکار بانک جهانی، از سال ۲۰۰۱ با استفاده از پیمایش پرسشنامه‌ای، شروع به نظرخواهی از بنگاه‌داران ۸۰ کشور جهان (از هر کشور ۱۰۰ بنگاه) برای شناسایی عوامل مؤثر بر فعالیت ایشان نموده است. در این گزارش‌ها نظر صاحبان بنگاه‌ها و فعالان کسب‌وکار در مورد مواردی چون سیاست‌های اقتصادی محلی، حکمرانی، قانونگذاری، زیرساخت‌ها و مسائل مالی و خدمات ارائه شده به فعالان کسب‌وکار جمع‌آوری شده است. در حال حاضر شاخص پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی با همکاری ۱۲۵ کشور تهیه می‌شود. تفاوت این پیمایش و گزارش سهولت کسب‌وکار این است - فارغ از تفاوت‌های روش تهیه گزارش - که به علت حجم بالای نمونه در پیمایش بنگاه‌ها، ارائه گزارش پیمایش برای کشورهای مختلف به صورت سالیانه صورت نمی‌گیرد. به طور کلی و با نگاهی بر گزارش‌های ارائه شده طی سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۹ در مورد کشورهای مختلف می‌توان به این نتیجه رسید که به طور متوسط در مورد هر کشور طی این سال‌ها چهار پیمایش انجام پذیرفته است.

1. Ease of Doing Business Index
2. Enterprise Surveys Index

شاخص‌های دیگر

شاخص عکس فوری محیط کسب‌وکار^۱

شاخص عکس فوری محیط کسب‌وکار همان‌گونه که از اسم آن پیداست تلاش دارد تا در یک تصویر، وضعیت محیط کسب‌وکار کشورها را نشان دهد و بخش‌های اولویت‌دار برای اصلاح را شناسایی کند. این شاخص با استفاده از اطلاعاتی که توسط منابع مختلف تهیه می‌شود و ارائه یک نمودار که دربرگیرنده نماگرهای اصلی محیط کسب‌وکار هستند، مطالعات مختلف محیط کسب‌وکار در مورد یک کشور را خلاصه می‌کند.

هشت نماگر اصلی که در شاخص عکس فوری استفاده می‌شود، عبارتند از:

- شاخص آزادی اقتصادی (بنیاد هریتیج)،

- رتبه‌بندی ریسک سیاسی^۲ (از شاخص راهنمای بین‌المللی ریسک کشورها)،

- رتبه‌بندی اعتبار کشور^۳ (مؤسسه Institutional Investor)،

- شاخص محیط کسب‌وکار^۴ (Economist Intelligence Unit)،

- نماگر کیفیت تنظیم^۵ (از سری نماگرهای حکمرانی^۶ گروه بانک جهانی)،

- نماگر کنترل فساد^۷ (از گزارش رقابت‌پذیری جهانی^۸ مجمع جهانی اقتصاد)،

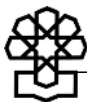
- رتبه‌بندی کیفیت محیط کسب‌وکار ملی (از گزارش رقابت‌پذیری مجمع جهانی اقتصاد)،

- رتبه سهولت کسب‌وکار^۹ (گزارش سهولت کسب‌وکار گروه بانک جهانی).

در این میان شاخص سهولت کسب‌وکار بانک جهانی با استقبال بیشتری در ایران مواجه شده است به طوری که «محیط کسب‌وکار» و یا به تعبیری «فضای کسب‌وکار»، معادل با شاخص‌های یازده‌گانه گزارش سهولت بانک جهانی تصور شده است. این درحالی است که گزارش سهولت کسب‌وکار بانک جهانی نه فقط از لحاظ تعریف و مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار ناقص به نظر می‌رسد، بلکه اشکالات جدی روشی‌شناسی هم به آن وارد است که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود.

---

1. Business Environment Snapshot
2. Political Risk Rating
3. International Country Risk Guide
4. Business Environment Index
5. Regulatory Quality Indicator
6. Governance Indicators
7. Control of Corruption
8. Global Competitiveness Report
9. Doing Business Rank

بخش دوم - محدودیت‌های شاخص سهولت کسب‌وکار بانک جهانی

پس از آغاز انتشار گزارش‌های بانک جهانی درخصوص وضعیت کسب‌وکار در کشورهای مختلف، اندیشمندان و مؤسسات مختلفی در مورد این گزارش‌ها اظهارنظر کرده و انتقاداتی به آن وارد کرده‌اند. از جمله مهمترین این انتقادات می‌توان به گزارش ارزیابی مستقل بانک جهانی^۱، انتقادات سازمان بین‌المللی کار^۲ و انتقاداتی که توسط بنیتو ارونادا در مقاله‌ای با عنوان «دام‌هایی که باید به هنگام سنجش نهادها از آن دوری کرد؛ آیا گزارش کسب‌وکار [بانک جهانی] به کسب‌وکار لطمه می‌زند؟»^۳ اشاره کرد. در این قسمت به‌طور خلاصه انتقاداتی که از سوی صاحب‌نظران به گزارش‌های سهولت کسب‌وکار بانک جهانی وارد شده است، بررسی می‌شود.

گزارش گروه ارزیابی مستقل بانک جهانی در مورد شاخص سهولت کسب‌وکار

در سال ۲۰۰۸ میلادی، گروه ارزیابی مستقل بانک جهانی که به‌عنوان یک گروه ارزیاب در مجموعه بانک جهانی فعالیت می‌کند، گزارشی را منتشر کرد که در آن جنبه‌های گوناگون شاخص سهولت کسب‌وکار مورد ارزیابی، تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در این گزارش، علاوه بر شمردن ویژگی‌های مثبت گزارش سهولت کسب‌وکار، انتقاداتی نیز به فرض‌های به‌کار رفته در این گزارش، نحوه جمع‌آوری اطلاعات، انتخاب شاخص‌ها و... وارد شده است. از جمله نکات مهمی که در این گزارش به‌عنوان محدودیت‌های گزارش سهولت کسب‌وکار به آن اشاره شده است می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

فرض‌هایی که مبنای تهیه شاخص سهولت کسب‌وکار هستند

اولین فرضی که در تهیه شاخص سهولت کسب‌وکار مورد نظر تهیه‌کنندگان بوده، فرض ارتباط مستقیم بین محیط کسب‌وکار با عملکرد بنگاه اقتصادی است. براساس این فرض ویژگی‌های محیط کسب‌وکار یک کشور می‌تواند عملکرد بنگاه را متأثر نماید. فرض دومی که در پی فرض اول مطرح می‌شود این است که با توجه به تأثیر بهبود وضعیت بنگاه‌ها در بهبود شاخص‌های اقتصاد کلان، بهبود محیط کسب‌وکار باعث رشد اقتصاد و توسعه خواهد شد. سومین نکته این‌که تهیه‌کنندگان گزارش‌های سهولت کسب‌وکار این انتخاب ضمنی را در تهیه و تدوین شاخص داشته‌اند که اگرچه محیط کسب‌وکار مجموعه‌ای از عوامل مختلف است، اما مهمترین عاملی که در محیط کسب‌وکار بر عملکرد بنگاه‌ها تأثیرگذار است، وجود قوانین و مقررات مملکت بنگاه‌هاست، بنابراین از دیدگاه تهیه‌کنندگان گزارش‌های بانک جهانی هنگامی که از محیط کسب‌وکار سخن گفته می‌شود، مقصود

1. Doing Business: An Independent Evaluation

2. International Labour Organization (ILO)

3. Arrunada, Bennito

قوانین و مقررات مزاحمی است که پیش روی صاحبان بنگاه اقتصادی قرار داد. در اینجا می‌توان این انتقاد را به شاخص سهولت کسب‌وکار وارد کرد که اگرچه تأثیر مستقیم وجود قوانین و مقررات به‌عنوان عاملی که باعث افزایش هزینه بنگاه می‌شود را می‌توان به‌عنوان مانعی در عملکرد بنگاه پذیرفت، اما با توجه به اینکه قوانین و مقررات به‌دلیل حمایت از «نفع اجتماعی»^۱ وضع می‌شوند، رابطه بین تغییر قوانین و مقررات به نفع بنگاه‌ها لزوماً به نفع کل جامعه و کل اقتصاد نخواهد بود.

مواعی که در گزارش سهولت کسب‌وکار بانک جهانی در نظر گرفته نشده‌اند

گزارش سهولت کسب‌وکار بانک جهانی این ادعا را دارد که مواعع پیش روی فعالان کسب‌وکار را منعکس می‌کند. اضافه بر ایرادی که در قسمت قبل در مورد اینکه محیط کسب‌وکار تنها شامل قوانین و مقررات نیست، به این گزارش وارد است، ایراد دیگر این است که عوامل دیگری که مستقیماً بر تصمیمات بنگاه‌ها نقش دارند، در این شاخص‌ها در نظر گرفته نشده‌اند. به‌عنوان نمونه می‌توان به مواردی چون هزینه‌های تأمین مالی، زیرساخت‌ها، مهارت‌های کارگران و فساد اشاره کرد. در جدول زیر بخشی از این مواعع که در گزارش‌های پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی^۲ و رقابت‌پذیری مجمع جهانی اقتصاد^۳ به آنها اشاره شده، ولی در گزارش سهولت کسب‌وکار از آنها غفلت شده، ارائه شده است:

جدول ۱. نمونه‌ای از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار که گزارش سهولت کسب‌وکار به آنها اشاره نکرده است

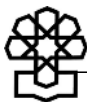
کشورهایی که این مؤلفه در آنها مانع جدی کسب‌وکار به شمار می‌آید	مواعع مهم کسب‌وکار
الجزایر، برونڈی، چین، مولداوی، نیجریه، روآندا، تانزانیا، ویتنام	دسترسی و هزینه تأمین مالی
آلبانی، الجزایر، برونڈی، چین، مولداوی، مغولستان، نیجریه، ویتنام	فساد
آلبانی، هلند، نیجریه، روآندا، تانزانیا، ویتنام	وضعیت زیرساخت‌ها (برای مثال برق، حمل‌ونقل و...)
آلبانی، مغولستان، پرو	فعالیت‌های ضد رقابت با عملیات غیررسمی
برونڈی، پرو	بی‌ثباتی سیاسی
مولداوی	ثبات اقتصاد کلان
اسپانیا، ویتنام	مهارت و آموزش نیروی کار
پرو	نامعین بودن وضعیت اقتصادی و قانون‌گذاری

مأخذ: تحقیق فضای سرمایه‌گذاری بانک جهانی و پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی (۲۰۰۴-۲۰۰۷)، گزارش رقابت‌پذیری مجمع جهانی اقتصاد ۲۰۰۷-۲۰۰۸.

در نظر نگرفتن تفاوت در پیشنهاد قوانین بهینه برای کشورهای مختلف

قانون‌گذاری در کشورهای مختلف برای بهبود محیط کسب‌وکار با توجه به ویژگی‌های درآمدی، رژیم حقوقی و دیگر ویژگی‌های کشور متفاوت است. براین اساس نیاز است در پیشنهاد تغییر در قوانین و مقررات مسائل و اقتضائات بومی، ملی و فرهنگی خاص هر کشور در نظر گرفته شود. در

1. Social Benefit
2. Enterprise Survey
3. The Global Competitiveness Report-World Economic Forum

حداقل هفت شاخص از شاخص‌های ده‌گانه بانک جهانی این فرض وجود دارد که مدل قانونی پیشنهادی برای تغییر در قوانین، مدل مطلوب است و به‌نظر می‌رسد این فرض با توجه به تفاوت‌های ذکر شده بین کشورها، امری ناصحیح است. علاوه بر این اصلاحات قانونی که مد نظر شاخص سهولت کسب‌وکار است و باعث بهبود رتبه در رتبه‌بندی می‌شود، عبارت از کاهش بار مقررات و قوانین است بدون اینکه به منافع و الزامات وجود این نوع قوانین توجه کافی شده باشد. نکته دیگری که در مورد روش بررسی قوانین و مقررات در محاسبه شاخص سهولت کسب‌وکار وجود دارد این است که در بررسی قوانین و مقررات تنها به بررسی قوانین و مقررات مکتوب اکتفا شده است. انتقاد وارده به این روش این است که بررسی تأثیر قوانین و مقررات بر عملکرد بنگاه‌های اقتصادی علاوه بر قوانین مکتوب به نحوه اجرای این قوانین در کشورهای مختلف نیز بستگی اساسی دارد که تهیه‌کنندگان این شاخص این مورد را نادیده گرفته‌اند. علاوه بر این تصمیم‌گیری در مورد تغییر در قوانین به‌طور مستقیم بستگی به شناسایی این مسئله دارد که اجرای این قانون تا چه اندازه مانع عملکرد بنگاه‌های اقتصادی است و اتخاذ تصمیم در مورد تغییر در قانون بدون در نظر گرفتن نحوه اجرای قانون امکانپذیر نیست.

روش جمع‌آوری اطلاعات

شاخص سهولت کسب‌وکار بانک جهانی بر مبنای اطلاعات جمع‌آوری شده با همکاری متخصصان - که بیشتر آنان را حقوقدانان تشکیل می‌دهند - در کشورهای مختلف که این اطلاعات را به رایگان در اختیار بانک جهانی قرار می‌دهند، تهیه می‌شود. به‌نظر می‌رسد این روش جمع‌آوری اطلاعات روش معقولی است، در عین حال سه نکته در مورد این روش باید در نظر گرفته شود.

نخستین نکته این است که اطلاعات جمع‌آوری شده تنها از طریق تعداد محدودی متخصص و خبره صورت می‌گیرد. برای نمونه بسیاری از اطلاعات جمع‌آوری شده تنها از بررسی و برقراری ارتباط با یک یا چند بنگاه تحصیل شده است. مهمترین عامل نگرانی در مورد شاخص پرداخت مالیات است. در مورد این شاخص اطلاعات جمع‌آوری شده تنها با اتکا بر یک بنگاه نمونه برای ۱۴۲ کشور صورت گرفته است، بنابراین در تهیه شاخص سهولت کسب‌وکار باید تنوع و تعداد ارائه‌دهندگان اطلاعات برای تمامی شاخص‌ها افزایش یابد و اعتبار اطلاعات به‌دست آمده به‌دقت بررسی شود. نکته دیگری که در مورد اطلاعات به‌دست آمده باید رعایت شود بررسی سیستماتیک نظرخواهی به‌منظور کاهش هرچه بیشتر خطر انتخاب به نفع خود^۱ از سوی پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه است.

نکته دوم این است که اگرچه اطلاعات زیادی در مورد داده‌ها و روش تهیه شاخص از سوی تهیه‌کنندگان ارائه شده است، اما همچنان اطلاعات مربوط به تعداد و نوع داده‌های مورد استفاده برای هر

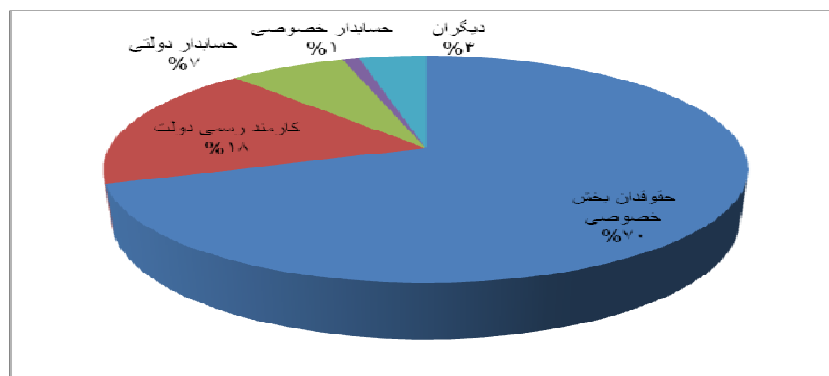
1. Self-selection Bias

شاخص، تعدیلاتی که تهیه‌کنندگان شاخص روی داده‌های دریافتی از متخصصان انجام می‌دهند و تغییراتی که بر روی اطلاعات شاخص‌ها قبل از انتشار اعمال می‌شود و تأثیر این تغییرات بر رتبه‌بندی ناکافی و غیرشفاف است، بنابراین تهیه‌کنندگان شاخص سهولت کسب‌وکار باید به‌طور کافی اطلاعات لازم را به‌منظور شناسایی و بررسی احتمال خطا و اشکال در محاسبه شاخص، در اختیار استفاده‌کنندگان قرار دهند.

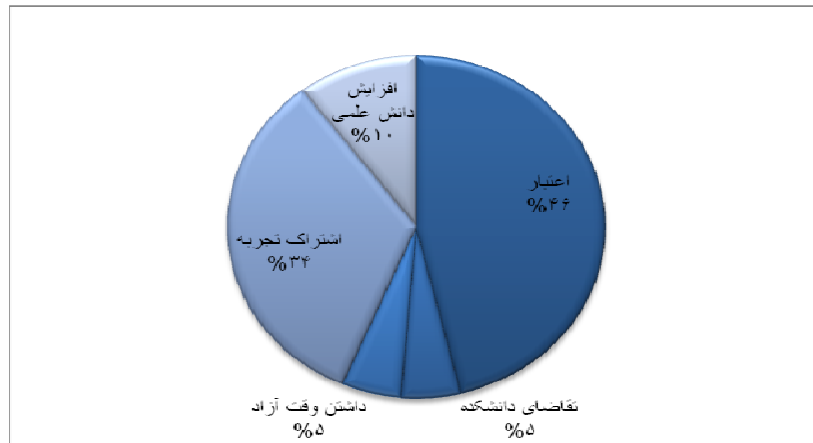
نکته سوم در روش جمع‌آوری اطلاعات اینکه، رتبه‌بندی انجام شده بر مبنای شاخص دارای چند اشکال است. اول اینکه به دلیل پیش‌فرض تهیه‌کنندگان شاخص مبنی بر اینکه هرچه مقررات کمتر باشد بهتر است، پاسخ به این سؤال که آیا کشورهایی که در رتبه‌های بالای این رتبه‌بندی قرار دارند دارای سطح کافی و بهینه از مقررات هستند، مشکل است. بنابراین با توجه به روشن نبودن قانونگذاری بهینه که بتواند مبنای قضاوت در مورد قانونگذاری در کشورهای بالای فهرست قرار گیرد، نمی‌توان این کشورها را به‌عنوان الگو به کشورهای دیگر معرفی کرد. دوم اینکه به دلیل کافی نبودن تعداد متخصصان از هر کشور که در تهیه این شاخص همکاری داشته‌اند، نمی‌توان از اعتبار هرکدام از شاخص‌ها و به‌طور کلی از رتبه‌بندی انجام گرفته اطمینان حاصل کرد. سومین نکته اینکه تغییر در جایگاه کشورها در رتبه‌بندی به‌طور قابل ملاحظه‌ای بستگی به جایگاه آن کشور در رتبه‌بندی دارد. برای مثال یک تغییر کوچک می‌تواند باعث تغییر زیاد در رتبه یک کشور شود و بالعکس. این امر می‌تواند باعث بروز نابهنجاری‌هایی در رتبه‌بندی شود. در نهایت باید گفت اگرچه ممکن است این اشکالات به قابل اعتماد بودن گزارش‌های سهولت کسب‌وکار صدمه نزنند، اما در عین حال می‌تواند شبیه‌هایی در مورد اعتبار این گزارش به‌وجود آورد که لازم است تهیه‌کنندگان برای اجتناب از این شبیه‌ها اطلاعات لازم را در اختیار استفاده‌کنندگان از این گزارش قرار دهند. نمودارهای زیر ترکیب افراد همکاری‌کننده برای تهیه اطلاعات کسب‌وکار کشورهای مختلف و همچنین دلیل همکاری این افراد با تهیه‌کنندگان گزارش را نمایش می‌دهد.

نمودار ۱. ترکیب افراد همکاری‌کننده با گزارش سهولت کسب‌وکار بانک جهانی

مأخذ: گزارش سهولت کسب‌وکار بانک جهانی.

نمودار ۲. دلیل همکاری با گزارش سهولت کسب و کار بانک جهانی

مأخذ: گزارش گروه مستقل ارزیابی بانک جهانی در مورد شاخص سهولت کسب و کار.

انتقادات ارونادا به شاخص سهولت کسب و کار بانک جهانی

از جمله مهمترین مقالاتی که در نقد تهیه شاخص سهولت کسب و کار بانک جهانی نگاشته شده است می توان به مقاله بنیتو ارونادا با عنوان «دامهایی که باید به هنگام سنجش نهادها از آن دوری کرد؛ آیا گزارش «کسب و کار بانک جهانی» به کسب و کار لطمه می زند؟» که در سال ۲۰۰۷ انتشار یافته اشاره کرد. ارونادا در این مقاله با وارد کردن انتقادات جدی نسبت به تهیه گزارش سهولت کسب و کار بانک جهانی، نسبت به فروض ساده انگارانه ای که در تهیه این شاخص به کار رفته است و پیامدهای خطرناک آن هشدار داده است. در ادامه خلاصه ای از انتقاداتی که در این مقاله نسبت به شاخص سهولت کسب و کار وارد شده است، ارائه می شود.

منافع رسمی سازی برای حمایت از حقوق مالکیت

نخستین ایرادی که ارونادا به شاخص سهولت کسب و کار وارد می داند، این است که علیرغم اینکه می توان فرض یانکوف و همکاران مبنی بر وجود رانت جویی ادارات دولتی و مقامات قضایی را پذیرفت، اما ایشان به این نکته توجه نداشته اند که رسمی شدن کار بنگاه ها علیرغم اینکه در بخش هایی با رانت جویی همراه است، اما در مجموع منافی را برای صاحبان بنگاه و فعالان کسب و کار به همراه دارد. به عقیده او توصیه برای حذف و کاهش مراحل رسمی شدن بدون در نظر گرفتن الزاماتی که رسمی سازی را اجتناب ناپذیر می سازد و منافی که به همراه دارد، در بلندمدت می تواند محیط کسب و کار و امنیت اقتصادی و همچنین حقوق مالکیتی اشخاص را با خطر مواجه کند. به عقیده وی رسمی سازی را می توان از یک منظر روشی برای تعیین حق مالکیت دانست به این معنا که رسمی سازی موجب می شود حمایت از حقوق مالکیت افراد به نحو مؤثرتری انجام پذیرد. براین اساس اطلاعات جمع آوری شده در فرآیند رسمی سازی می تواند در مواقعی که حقوق مالکیتی افراد با خطر مواجه می شود، توسط نهادهایی که وظیفه حمایت از این حقوق را برعهده دارند مورد استفاده قرار گیرد.

تسریع دستورالعمل به جای حذف آن برای ساده‌سازی فرآیندها و اقتضائات آن

دومین اشکال این است که به عقیده وی بر فرض پذیرش نظر تهیه‌کنندگان گزارش سهولت کسب‌وکار در مورد ساده‌سازی فرآیندها، آنچه در مقام عمل اتفاق می‌افتد تسریع دستورالعمل‌ها و خلاصه‌سازی است و نه حذف فرآیند. این مورد نیز ایجاد ساختارها و نهادهای جدید را می‌طلبد که خود این ساختارهای جدید سبب افزایش هزینه‌های فعالیت اقتصادی و ایجاد مانع برای فعالان کسب‌وکار خواهد شد (ارونادا، ۲۰۰۷).

مواردی که ساده‌سازی باعث افزایش هزینه بنگاه می‌شود

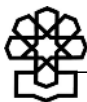
اشکال دیگر وی به تناقضاتی است که در گزارش سهولت کسب‌وکار بانک جهانی وجود دارد. وی به این نکته اشاره می‌کند که در برخی موارد، ساده‌سازی رسمی کردن بنگاه‌ها نه تنها به کاهش هزینه‌ها منجر نمی‌شود، بلکه هزینه‌ها را افزایش می‌دهد. وی برای نمونه مواردی را ذکر می‌کند که ساده‌سازی رسمی کردن بنگاه‌ها باعث ثبت ساده بنگاه و در نتیجه عدم امکان فرار مالیاتی شده و هزینه بنگاه را در بلندمدت افزایش داده است.

انحراف از توسعه با تکیه بر گزارش سهولت کسب‌وکار

وی در ادامه مقاله خود بیان می‌کند که بانک جهانی ادعا دارد با تهیه این شاخص داده‌ها و اطلاعاتی را که شاهدهی بر توسعه‌یافتگی کشور است، در اختیار افراد قرار داده و در بسیاری از تصمیم‌گیری‌ها، رتبه‌بندی کشورها در این شاخص را مبنا قرار می‌دهد. نتیجه اینکه سیاستمداران برای برخورداری از خدماتی - مانند اخذ وام از بانک جهانی یا صندوق‌ها و مؤسسات غربی - که با استناد به این رتبه‌بندی ارائه می‌شود، به جای حرکت به سمت اصلاحات اساسی در جهت توسعه، تمامی تلاش خود را معطوف به بهبود رتبه خود در این رتبه‌بندی می‌کنند. این امر در واقع چیزی جز ظاهرسازی نیست. دلیل دیگری که سیاستگذاران اقتصادی و سیاستمداران را به حرکت برمبنای این شاخص تحریک می‌کند ساده‌تر بودن اصلاحات پیشنهادی این گزارش‌ها در مقابل اصلاحات ساختاری و اساسی جهت تحریک توسعه است.

تفاوت ارقام با واقعیت

آخرین موردی که ارونادا در مقاله خود به‌عنوان انتقاد به گزارش سهولت کسب‌وکار بانک جهانی مطرح می‌کند تفاوت بین واقعیات با اعداد و ارقام مورد ادعای گزارش است. او به‌عنوان نمونه ثبت مالکیت و فروش در ایالات متحده را مثال می‌زند که در عمل ۲۰ روز طول می‌کشد، اما در گزارش کسب‌وکار تنها یک روز ذکر شده است. به عقیده وی در صورتی که اطلاعات ارائه شده در گزارش برمبنای واقعیت تنظیم شود، جایگاه واقعی ایالات متحده از رتبه سوم به ۵۷ تا ۶۰ تنزل پیدا می‌کند.

انتقادات سازمان بین‌المللی کار

حمایت گزارش کسب‌وکار از انعطاف‌پذیری قوانین مربوط به نیروی کار با انتقاد سازمان بین‌المللی کار مواجه شد (جنین برگ؛^۱ ساندراین کیزس؛^۲ ۲۰۰۷) سازمان بین‌المللی کار در انتقاد نسبت به این مسئله، اظهار کرد در رتبه‌بندی بانک جهانی کشورهای که در آنها اخراج کارگر راحت‌تر صورت می‌گیرد دارای نمره بالاتری در شاخص استخدام کارگران^۳ هستند. به بیان دیگر چنانچه کشورها قوانین کار خود را به نحوی تغییر دهند که اخراج کارگران ساده‌تر اتفاق بیافتد، موجب ارتقای رتبه آن کشور در رتبه‌بندی شاخص استخدام کارگران خواهد شد. روشن است که این امر موجب به خطر افتادن امنیت شغلی کارگران و تضییع حقوق ایشان می‌شود. علاوه بر این، شاخص مذکور با پیمان‌ها و قراردادهای بین‌المللی کار مغایرت دارد. یعنی کشورها به‌منظور تأمین نظرات بانک جهانی مجبور به نقض تعهدات خود خواهند شد، که به عقیده سازمان بین‌المللی کار این امری غیرقابل قبول است. این انتقادات از این شاخص باعث شد گروه مطالعات کسب‌وکار بانک جهانی در سال ۲۰۰۸ اعلام کند به‌منظور تأمین نظر سازمان بین‌المللی کار نحوه محاسبه شاخص استخدام گزارش سهولت کسب‌وکار را تغییر داده است.

بخش سوم - شاخص پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی

توسعه پایدار به‌طور گسترده‌ای نیازمند ابتکار و مشارکت بخش خصوصی و ازجمله کارآفرینان و بنگاه‌ها برای سرمایه‌گذاری و تولید در مناطق حومه‌ای و روستاهاست. اندازه این مشارکت به‌طور قابل ملاحظه‌ای بستگی به انتظار سرمایه‌گذاران در بازگشت سرمایه و ریسک سرمایه‌گذاری دارد. یکی از مهمترین عواملی که ریسک فعالیت اقتصادی را تعیین می‌کند محیط اقتصادی است که سرمایه‌گذاری در آن صورت می‌پذیرد.

محیط سرمایه‌گذاری به عوامل متعددی بستگی دارد که در سه حوزه می‌توان آنها را دسته‌بندی کرد: عوامل اقتصاد کلان، نهادها و زیرساخت‌ها. در برنامه‌ریزی برای اقتصاد کشور این مورد حتماً باید در نظر گرفته شود که این برنامه‌ریزی چه تأثیری بر محیط کسب‌وکار دارد.

گروه مطالعات کسب‌وکار بانک جهانی، از سال ۲۰۰۲ با استفاده از پیمایش پرسشنامه‌ای، نظرخواهی را از بنگاه‌داران ۸۰ کشور جهان و از هر کشور ۱۰۰ بنگاه، برای شناسایی عواملی که بر فعالیت ایشان تأثیرگذارند آغاز کرده است. در این گزارش‌ها نظر صاحبان بنگاه‌ها و فعالان

1. Janine Berg

2. Sandrine Cazes

3. Index Employing Workers

کسب‌وکار در مورد سیاست‌های اقتصادی محلی، حکمرانی، قانونگذاری، زیرساخت‌ها و مسائل مالی و خدمات ارائه شده به فعالان کسب‌وکار جمع‌آوری شده است. با استفاده از اطلاعات به‌دست آمده از این پیمایش، امکان مقایسه منطقه‌ای و جهانی در مورد محیط کسب‌وکار کشورهای مختلف فراهم شده است. در یک نگاه کلی می‌توان گفت این پرسشنامه‌ها حاوی سؤالاتی در مورد دیدگاه صاحبان بنگاه‌های کشورهای مختلف در مورد مهمترین محدودیت‌های پیش روی بنگاه‌ها در حوزه عملکردشان و همچنین مهمترین محدودیت‌ها در سرمایه‌گذاری‌های جدید است.

تهیه‌کنندگان این گزارش عقیده دارند این گزارش در مقایسه با سایر گزارش‌های تهیه شده توسط مؤسسات مختلف دیگر برای سنجش وضعیت محیط کسب‌وکار، جامع‌تر بوده و با توجه به اینکه با کمی‌سازی متغیرهای کیفی تأثیرگذار بر محیط کسب‌وکار قابلیت مقایسه بین کشورها را بهتر فراهم می‌کند، دارای روشی نوآورانه و مبتکرانه است. ایشان عقیده دارند، با توجه به اینکه قبل از تهیه این گزارش، هیچ مطالعه‌ای از این نوع که به‌طور استاندارد محدودیت‌های محیط کسب‌وکار و کیفیت ارائه خدمات به صاحبان کسب‌وکار و کارآفرینان و تغییرات این محیط در طول زمان را اندازه‌گیری نماید وجود نداشته است، این گزارش را می‌توان تلاشی جهت پوشش این نقیصه ارزیابی کرد.

به عقیده تهیه‌کنندگان گزارش پیمایش بنگاه‌ها، نتایج گزارش می‌تواند در شرایطی که جهان به سمت جهانی‌سازی اقتصاد حرکت می‌کند، از اهمیت دوچندانی برخوردار باشد. در این سیر رو به جلوی جهانی‌سازی، کشورها مایلند تا از جایگاه خود در میان کشورهای منطقه از نظر وضعیت محیط کسب‌وکار و همچنین دیدگاه کارآفرینان و فعالان اقتصادی در مورد وضعیت کسب‌وکار کشور متبوع مطلع شوند تا براساس آن بتوانند تصمیم‌های مناسبی برای بهبود محیط کسب‌وکار اتخاذ کنند.

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان موارد استفاده از گزارش پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی را به‌صورت زیر خلاصه کرد:

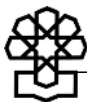
- شناسایی بازخورد تصمیمات دولت در بخش خصوصی و اطلاع تصمیم‌گیران از نظرات فعالان اقتصادی،

- اندازه‌گیری کیفیت حکمرانی و خدمات عمومی ارائه شده به صاحبان کسب‌وکار که شامل فساد هم می‌شود،

- شناسایی مهمترین محدودیت‌های پیش روی رشد بنگاه‌ها از دید صاحبان بنگاه،

- حساس کردن دولتمردان و سیاستگذاران برای شنیدن و اهمیت قائل شدن به مطالبات بخش خصوصی و استفاده از این نظرات برای سیاستگذاری،

- تهیه شاخص‌های جهانی که قابلیت مقایسه بین‌المللی داشته باشد و بتواند تغییرات در محیط کسب‌وکار در طول زمان را نمایش دهد،

- استفاده برای گفتگوی سیستماتیک گفتگوی دولت و بخش خصوصی در مورد محیط کسب و کار و برنامه ریزی برای تغییر آن،
ایده‌های آغازین گزارش بانک جهانی در مورد بنگاه‌ها از سال ۱۹۹۷ و در قالب گزارش توسعه بانک جهانی شکل گرفت. در این گزارش حجم نمونه در مورد کشورهای مختلف متفاوت بود، ولی به هر حال حداقل بنگاه‌های مورد بررسی در هر کشور از ۱۵ بنگاه کمتر نبود. علاوه بر این روش نظرخواهی در این گزارش به تناسب کشورها متفاوت بود و به وسیله پست، تلفن و مصاحبه حضوری صورت می‌گرفت. پرسش‌های این پیمایش ۲۵ پرسش را شامل می‌شد که در مورد ۶۷ کشور اعمال شد.
در گزارش اخیر پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی از بسیاری از پرسش‌های گزارش پیشین استفاده شده است، اما دایره پرسش‌ها در این گزارش بسیار وسیع‌تر است و حوزه‌های بیشتری را پوشش می‌دهد. علاوه بر این در گزارش جدید حجم نمونه بنگاه‌های مورد پرسش قرار گرفته در هر کشور و تعداد کشورهایی که در پیمایش مشارکت داده شده‌اند افزایش یافته و همچنین برای تکمیل پرسشنامه‌ها تنها از روش مصاحبه حضوری استفاده شده است (بجز در مورد کشور آفریقا که پرسشنامه‌ها از طریق پست نیز تکمیل شده است).

جدول ۲. کشورهای مشارکت‌کننده در پیمایش و تعداد بنگاه‌هایی که از هر کشور پیمایش مشارکت کرده‌اند

کشور	تعداد بنگاه‌های مشارکت‌کننده
آسیای شرقی	
کامبوج	۳۲۶
چین	۱۰۱
اندونزی	۱۰۰
مالزی	۱۰۰
فیلیپین	۱۰۰
سنگاپور	۱۰۰
تایلند	۴۲۲
اروپای شرقی و آسیای مرکزی	
آلبانی	۱۶۵
ارمنستان	۱۲۵
آذربایجان	۱۲۸
بلاروس	۱۲۵
بوسنی و هرزگوین	۱۰۵
بلغارستان	۱۲۵
کرواسی	۱۲۷
جمهوری چک	۱۳۷

کشور	تعداد بنگاه‌های مشارکت‌کننده
استونی	۱۳۲
گرجستان	۱۲۹
مجارستان	۱۲۹
قزاقستان	۱۲۷
قرقیزستان	۱۲۵
لیتوانی	۱۱۲
مولداوی	۱۲۵
لهستان	۲۲۵
رومانی	۱۲۵
روسیه	۵۲۵
اسلواکی	۱۲۹
اسلونی	۱۲۵
ترکیه	۱۵۰
اوکراین	۲۲۵
ازبکستان	۱۲۵
آمریکای لاتین و حوزه کارائیب	
آرژانتین	۱۰۰
بلیز	۵۰
بولیوی	۱۰۰
برزیل	۲۰۱
شیلی	۱۰۰
کلمبیا	۱۰۱
کاستاریکا	۱۰۰
جمهوری دومینیکن	۱۱۱
اکوادور	۱۰۰
السالوادور	۱۰۴
گواتمالا	۱۰۶
هائیتی	۱۰۳
هندوراس	۱۰۰
مکزیک	۱۰۰
نیکاراگوئه	۱۰۰
پاناما	۱۰۰
پرو	۱۰۸
ترینیداد و توباگو	۱۰۱
اروگوئه	۱۰۰
ونزوئلا	۱۰۰
خاورمیانه و آفریقا	
بوتسوانا	۱۰۱

کشور	تعداد بنگاه‌های مشارکت‌کننده
کامرون	۵۷
ساحل عاج	۹۷
مصر	۱۰۲
اتیوپی	۱۰۵
غنا	۱۱۹
کنیا	۱۱۳
ماداگاسکار	۱۱۶
مالاوی	۵۵
نامیبیا	۹۵
نیجریه	۹۳
سنگال	۱۲۴
آفریقای جنوبی	۱۲۱
تانزانیا	۸۳
تونس	۵۲
اوگاندا	۱۳۷
کرانه باختری و غزه	۹۳
زامبیا	۸۴
زیمبابوه	۱۲۹
کشورهای OECD (اروپای غربی و آمریکای شمالی)	
کانادا	۱۰۱
فرانسه	۱۰۰
آلمان	۱۰۰
ایتالیا	۱۰۰
پرتغال	۱۰۰
اسپانیا	۱۰۴
سوئد	۱۰۲
انگلستان	۱۰۲
ایالات متحده	۱۰۰
آسیای جنوبی	
بنگلادش	۵۰
هندوستان	۲۱۰
پاکستان	۱۰۳

روش‌شناسی مطالعه

گروه تهیه‌کننده گزارش پیمایش بانک جهانی با همکاری شرکای خود در کشورها و مناطق گوناگون جهان اقدام به جمع‌آوری اطلاعات مربوط به پیمایش و طراحی نقشه‌های مربوط به هر منطقه

به منظور شناسایی جزئیات موارد مهم و خاص آن منطقه در محیط کسب و کار کرد. موارد اساسی که در این پرسشنامه‌ها در مورد بنگاه‌ها وجود دارد عبارت است از: اندازه بنگاه (تعداد افراد شاغل در بنگاه، مقدار فروش بنگاه و دارایی بنگاه)؛ سال‌هایی که بنگاه مشغول به فعالیت است، ارزش فروش بنگاه، بدهی‌های بنگاه، روند رشد و توسعه بنگاه، منابع تأمین مالی بنگاه، ارزیابی ترکیبی کمی و کیفی از محیط کسب و کاری که پیش روی بنگاه است و شامل مواردی چون فساد، حکمرانی، رژیم قانونگذاری، قابلیت پیش‌بینی سیاست‌های اقتصادی، وضعیت رقابت، ارائه خدمت عمومی به بنگاه، سیستم قضایی، تأمین مالی و محدودیت‌های معمول دیگر پیش روی عملکرد بنگاه می‌شود.

ویژگی نمونه

در طراحی چارچوب نمونه مورد استفاده در این مطالعه چند مطلب مورد توجه قرار گرفت. در تهیه این چارچوب هدف این بود که تا حد امکان نمونه‌ها براساس میزان اهمیتی که هرکدام از بخش‌های صنعت، خدمات و بازرگانی در اقتصاد یک کشور دارند انتخاب شوند. به این منظور و برای اطمینان از اینکه داده‌های به دست آمده از پیمایش بتواند به خوبی حاکی از وضعیت بنگاه‌ها و توزیع بنگاه‌های خصوصی در آن کشور باشد، نمونه‌های انتخاب شده برای بیشتر کشورهای براساس اندازه (اندازه‌گیری شده براساس تعداد شاغلان در بنگاه)، موقعیت بنگاه و بخش اقتصادی که بنگاه در آن فعالیت می‌کند به‌روزرسانی شود. در بیشتر کشورهای در حال توسعه اطلاعات مربوط به بنگاه‌هایی که در بخش بازرگانی فعالیت می‌کنند ناکافی بود.

برای اطمینان از اینکه بنگاه‌های کافی از صنایع، اندازه‌ها، نوع مالکیت و موقعیت‌های گوناگون در پیمایش دخیل باشند، در نمونه‌گیری تقریباً کلیه مناطق موارد زیر مد نظر قرار گرفت:

اجزای هر بخش

تعداد بنگاه‌های صنعتی و خدماتی که براساس سهمی که در هر بخش از تولید ناخالص داخلی دارد تعیین شده‌اند. حداقل تعداد بنگاه‌ها از هرکدام از این بخش‌ها از ۱۵ درصد کل بنگاه‌های منتخب کمتر نبوده است.

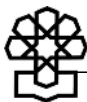
اندازه بنگاه

حداقل ۱۵ درصد از بنگاه‌های نمونه از بین بنگاه‌های با اندازه کوچک (بنگاه‌هایی که کمتر از ۵۰ نفر شاغل دارند) و حداقل ۱۵ درصد از بنگاه‌ها از بنگاه‌های بزرگ (بنگاه‌های دارای بیشتر از ۵۰۰ نفر کارگر) انتخاب شده‌اند.

(در حال حاضر بانک جهانی این ویژگی را به شکل زیر تغییر داده است:

بنگاه کوچک: بنگاهی است که بین ۵ تا ۱۹ نفر کارگر دارد.

بنگاه متوسط: بنگاهی که بین ۲۰ تا ۹۹ نفر کارگر دارد.

بنگاه بزرگ: بنگاهی که بیشتر از ۱۰۰ نفر کارگر دارد).^۱

مالکیت بنگاه

حداقل ۱۵ درصد بنگاه‌های نمونه از بنگاه‌هایی انتخاب شده‌اند که کنترل آنها در دست افراد خارجی است (در صورتی که براساس قانون مدیریت خارجی بر بنگاه‌ها ممنوع شده باشد، بنگاه‌هایی انتخاب شده‌اند که دارای همین میزان مالکیت خارجی باشند).

صادرات

حداقل ۱۵ درصد از بنگاه‌های نمونه، از بین بنگاه‌هایی انتخاب شده‌اند که حداقل ۲۰ درصد از محصول تولیدی خود را به خارج صادر می‌کنند.

موقعیت

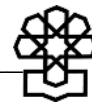
حداقل ۱۵ درصد از بنگاه‌های نمونه، از بین بنگاه‌هایی انتخاب شده‌اند که در شهرهای کوچک و یا حومه شهرها واقع شده‌اند (شهر کوچک شهری است که کمتر از ۵۰۰۰۰ نفر جمعیت داشته باشد).

اولین پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی در یک بازه ۲۰ ماهه، حد فاصل اواخر سال ۱۹۹۸ میلادی تا اواسط سال ۲۰۰۰ میلادی انجام شد. داده‌های این پیمایش در بیشتر مناطق از طریق مصاحبه حضوری با مدیران بنگاه‌ها گردآوری شد. استثنای روش مصاحبه قاره آفریقا بود که در این منطقه جمع‌آوری داده‌ها از طریق پست انجام شد. نرخ پاسخ به پرسشنامه‌ها بجز در مورد پرسش‌های مربوط به فساد، به‌طور کلی بالا بود. در مورد نرخ پاسخ به پرسشنامه‌ها در مناطق مختلف، این نکته لازم به‌ذکر است که با توجه به تفاوت انجام پرسشنامه در قاره آفریقا نرخ بازگشت پرسشنامه‌ها در این قاره در مقایسه با سایر مناطق پایین‌تر بود. نخستین پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی با مشارکت ۱۰۰۹۰ بنگاه از کشورهای مختلف صورت گرفت. در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت تقریباً در همه کشورهای بنگاه‌هایی که در مطالعه شرکت داشته‌اند حداقل از ۱۰۰ بنگاه نظرخواهی صورت گرفته است (گیتا باترا^۲ و دیگران: ۱۵)

ویژگی‌های درآمدی نمونه

در جدول ۳ ویژگی درآمدی کشورهای نمونه آمده است. طبقه‌بندی درآمدی مصرح در این جدول بر مبنای طبقه‌بندی صورت گرفته در گزارش توسعه جهانی بانک جهانی انتخاب شده است. یک سوم کشورهای مورد بررسی در این پیمایش در طبقه کشورهای با درآمد پایین دسته‌بندی شده‌اند (کشورهایی که درآمد سرانه سالیانه آنها کمتر ۷۶۰ دلار آمریکاست)، تقریباً نصف کشورهای مورد بررسی در دسته کشورهای دارای درآمد متوسط قرار گرفته‌اند (کشورهایی که درآمد سرانه

۱. سایت رسمی پیمایش به نشانی: <http://www.enterprisesurveys.org>

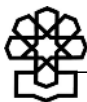
سالانه آنها بین ۷۶۱ دلار تا ۹۳۶۰ دلار است)، تقریباً کمتر از یک پنجم کشورهای نمونه در دسته کشورهای با درآمد بالا (کشورهای با درآمد سرانه سالانه بیشتر از ۹۳۶۰ دلار آمریکا) هستند.

جدول ۳. تقسیم‌بندی کشورهای پیمایش براساس درآمد

درآمد بالا	درآمد متوسط		درآمد پایین
بوسنی	لیتوانی	آلبانی	ارمنستان
کانادا	مالزی	آرژانتین	آذربایجان
فرانسه	مکزیک	بلاروس	بنگلادش
آلمان	نامیبیا	بلیز	کامبوج
ایتالیا	پرو	بوتسوانا	چین
پرتغال	فیلیپین	برزیل	ساحل عاج
سنگاپور	لهستان	بلغارستان	اتیوپی
اسلونی	رومانی	شیلی	غنا
اسپانیا	روسیه	کلمبیا	هائیتی
سوئد	جمهوری اسلواکی	کاستاریکا	هندوراس
انگلستان	آفریقای جنوبی	کرواسی	هندوستان
ایالات متحده	تایلند	جمهوری چک	اندونزی
	ترینیداد و توباگو	جمهوری دومینیکن	کنیا
	تونس	اکوادور	جمهوری قرقیزستان
	ترکیه	جمهوری مصر	ماداگاسکار
	اوکراین	السالوادور	مالاوی
	اروگوئه	استونی	مولداوی
	ازبکستان	گرجستان	نیکاراگوئه
	ونزوئلا	گواتمالا	نیجریه
	کرانه باختری و غزه	مجارستان	پاکستان
		قزاقستان	سنگال
			تانزانیا
			اوگاندا
			زامبیا
			زیمبابوه

Source: Investment Elimate Around the World, 2003.

یکی از مواردی که می‌تواند تفاوت بین محدودیت‌ها و موانعی که بنگاه‌ها با آن روبرو هستند را توضیح دهد، تفاوت بین اقتصاد کشورهاست. یکی دیگر از این موارد را می‌توان تفاوت‌هایی دانست که در داخل یک کشور در میان بنگاه‌ها با اندازه‌های مختلف، فعالیت‌های مختلف و ویژگی‌های مختلف وجود دارد. در «پیمایش بنگاه‌ها» عواملی که باعث می‌شود بنگاه‌های کشورهای گوناگون با

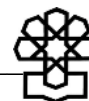

محدودیت‌هایی روبرو باشند مورد بررسی قرار گرفته است. در جدول ۴ بخش‌های اقتصادی مختلف که بنگاه‌های مورد بررسی در آن بخش فعالیت می‌کنند با توجه به منطقه جغرافیایی آن ارائه شده است. همان‌گونه که در جدول نمایش داده شده است، اکثر بنگاه‌های مورد بررسی در این تحقیق، بنگاه‌های کوچک و متوسط (بیش از ۸۰ درصد) بوده‌اند که در این میان هرکدام از بنگاه‌های کوچک و متوسط دارای سهمی تقریباً برابر یعنی ۵۰ درصد هستند. براین‌اساس بنگاه‌های بزرگ تقریباً ۲۰ درصد از حجم نمونه را دربر می‌گیرند.

جدول ۴. توزیع بنگاه‌های پیمایش شده براساس منطقه، اندازه و بخش اقتصادی

صنعت	خدمات/تجارت	کشاورزی	ساخت‌وساز	دیگر بخش‌ها / فعالیت چندگانه	مجموع بنگاه‌ها
آفریقا					
کوچک	۱۶/۷	۲۸/۹	۵/۷	۲۴/۲	۵۰۸
متوسط	۳/۱	۲۶/۸	۸/۰	۱۸/۸	۴۸۵
بزرگ	۳۶/۶	۲۵/۴	۸/۷	۱۵/۴	۳۵۸
کل	۲۶/۸	۲۷/۲	۷/۳	۲۰/۰	۱۳۵۱
منطقه مرکزی و شرق اروپا ^۱					
کوچک	۲۱/۹	۶۰/۶	۷/۲	۰/۴	۷۱۸
متوسط	۲۹/۲	۲۷/۷	۳۰/۲	۰/۱	۹۰۲
بزرگ	۵۴/۳	۱۲/۴	۲۸/۷	۰	۱۲۹
کل	۲۸/۰	۴۰/۱	۲۰/۶	۰/۲	۱۷۴۹
شورای همکاری کشورهای مشترک‌المنافع ^۲					
کوچک	۲۰/۸	۶۳/۵	۴/۴	۳/۱	۹۰۳
متوسط	۴۹/۳	۳۴/۷	۵/۷	۳/۷	۶۸۳
بزرگ	۶۰/۳	۲۷/۰	۶/۳	۱/۱	۱۷۴
کل	۳۵/۸	۴۸/۷	۵/۱	۳/۱	۱۷۶۰
آسیای شرقی					
کوچک	۳۶/۴	۵۴/۵	۳/۵	۰	۵۳۶
متوسط	۴۸/۷	۴۵/۵	۱/۱	۰	۲۷۹
بزرگ	۶۸/۸	۲۸/۱	۳/۱	۰	۱۲۸
کل	۴۴/۴	۴۸/۳	۲/۸	۰	۹۴۳
کشورهای درحال توسعه آسیای شرقی/ کشورهای تازه صنعتی شده ^۳ و چین					
کوچک	۴۱/۰	۴۹/۳	۱/۵	۰	۱۳۴
متوسط	۵۵/۱	۳۷/۱	۱/۱	۰/۸۹	
بزرگ	۵۳/۸	۳۸/۵	۰	۰	۷۸
کل	۴۸/۵	۴۲/۹	۱/۰	۰	۳۰۱

1. Central and Eastern Europe (CEE)
2. Commonwealth of Independent States (CIS)
3. Newly Industrialized Country (NIC)

صنعت	خدمات/تجارت	کشاورزی	ساخت و ساز	دیگر بخش‌ها / فعالیت چندگانه	مجموع بنگاه‌ها
آمریکای لاتین و کارائیب					
کوچک	۳۶/۴	۵۳/۶	۲/۰	۸/۱	۴۵۹
متوسط	۴۵/۱	۴۷/۱	۱/۵	۶/۳	۶۶۹
بزرگ	۵۳/۴	۳۸/۵	۳/۵	۴/۶	۴۸۱
کل	۴۵/۱	۴۶/۴	۲/۲	۶/۳	۱۶۰۹
خاورمیانه و شمال آفریقا ^۱					
کوچک	۶۰/۰	۲۰/۰	۰	۸/۹	۴۵
متوسط	۳۱/۶	۳۵/۵	۶/۶	۷/۹	۷۶
بزرگ	۳۱/۰	۴۱/۴	۸/۶	۸/۶	۵۸
کل	۳۸/۵	۳۳/۵	۵/۶	۸/۴	۲۴۶
سازمان همکاری و توسعه اقتصادی ^۲					
کوچک	۲۱/۷	۶۴/۵	۱/۳	۱۲/۶	۳۱۸
متوسط	۳۰/۳	۶۰/۲	۱/۰	۸/۲	۳۸۹
بزرگ	۳۳/۵	۶۳/۵	۰/۶	۲/۴	۱۶۷
کل	۲۷/۸	۶۲/۴	۱/۰	۸/۷	۸۷۴
جنوب آسیا					
کوچک	۴۳/۲	۳۹/۵	۱/۲	۴/۹	۸۱
متوسط	۶۴/۱	۲۰/۰	۱/۸	۱/۸	۱۷۱
بزرگ	۸۲/۶	۹/۲	۰	۶/۴	۱۱۱
کل	۶۵/۰	۲۱/۱	۱/۱	۲/۵	۳۶۳

مأخذ: همان.

کل = میانگین منطقه‌ای

توضیح: در این جدول بنگاه‌هایی که به دلیل ناقص بودن اطلاعات تعیین اندازه و یا نوع فعالیتشان امکانپذیر نبوده است حذف شده‌اند.

تفاوت بین بخش‌های اقتصادی مختلف که بنگاه در آن فعالیت می‌کند، می‌توان تفاوت محدودیت‌های محیط کسب و کار را توضیح دهد. براساس طبقه‌بندی که در مورد بنگاه‌های مورد بررسی در این پیمایش به عمل آمده است، بیشترین حوزه‌ای که بنگاه‌ها در آن فعالیت می‌کنند خدمات/تجارت بوده است که ۴۳ درصد از بنگاه‌هایی را دربر می‌گیرد که مورد مصاحبه قرار گرفته‌اند. بعد از این بخش بنگاه‌های بخش صنعت با ۳۶ درصد کل بنگاه‌ها، ساختمان با ۹ درصد، کشاورزی با ۷ درصد و سایر بنگاه‌ها با ۴/۳ درصد قرار دارند.

با توجه به اطلاعاتی که در اولین دوره از پیمایش به دست آمد در مورد سهم هر بخش اقتصادی در تولید ناخالص داخلی می‌توان چنین بیان داشت: در کشورهای اروپای شرقی و کشورهای عضو OECD، بنگاه‌هایی که در بخش خدمات فعالیت می‌کنند دارای سهم بیشتری در تولید ناخالص داخلی

1. Middle East and North Africa (MENA)

2. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)

هستند. در این بین در کشورهای جنوب آسیا این سهم به نفع بخش صنعت است. به طور کلی می‌توان گفت در مناطق مورد پیمایش بنگاه‌های کوچک و متوسط بیشتر در بخش خدمات و بنگاه‌های بزرگ بیشتر در بخش صنعت فعالیت می‌کنند. در این مورد دو تفاوت عمده در کشورهای آفریقای مرکزی و شمال آفریقا مشاهده شد به طوری که در بخش بسیار بزرگی از بنگاه‌ها در این مناطق در هیچ‌کدام از بخش‌های چهارگانه ذکر شده در این تحقیق قابل دسته‌بندی نبودند.

در جدول ۵ خصوصیات اصلی بنگاه‌های مورد مطالعه دسته‌بندی شده‌اند. تقریباً یک‌سوم بنگاه‌های مورد بررسی بنگاه‌های صادراتی بوده‌اند. متوسط نسبت صادرات به فروش این بنگاه‌ها ۳۸ درصد بوده است. تقریباً نصف بنگاه‌های مورد بررسی در مناطق آفریقا، خاورمیانه و شمال آفریقا، و جنوب آسیا بنگاه‌های صادراتی بوده‌اند. در مقابل اروپای شرقی و اروپای مرکزی، بنگاه‌های صادراتی کمترین سهم را در بین بنگاه‌های مورد بررسی داشته‌اند. در جدول ۵ نوع بنگاه‌های مورد بررسی نمایش داده شده است.

جدول ۵. وضعیت حقوقی بنگاه‌های مورد بررسی در نقاط مختلف جهان

دیگر	شرکت‌های تجاری که در اوراق بهادار حضور دارند	شرکت تجاری سهامی خاص (دولت در آن سهام‌دار نیست)	شرکت تعاونی	شرکت‌های مدنی	واحدهای تجاری انفرادی	منطقه یا گروه‌های منطقه‌ای
۲۱	۱۲	۴۵	۱	۱۱	۱۰	آفریقا
۱	۱۹	۲۶	۱۱	۲۰	۲۳	منطقه مرکزی و شرق اروپا ^۱
۱	۷	۲۷	۲	۲۴	۳۳	مشکل کشورهای مشترک‌المنافع ^۲
۱۶	۷	۴۸	۵	۱۱	۱۲	آسیای شرقی
۱۶	۷	۴۸	۵	۱۱	۱۲	کشورهای درحال توسعه آسیای شرقی / کشورهای تازه صنعتی شده و چین
۴۰	۴	۱۷	۱	۲۳	۱۵	آمریکای لاتین و کارائیب ^۳
۵	۹	۴۱	۵	۲۸	۱۲	خاورمیانه و شمال آفریقا
۲۴	۱۴	۳۶	۲	۱۲	۱۲	سازمان همکاری و توسعه اقتصادی
۹	۳۰	۳۵	۱	۱۲	۱۲	جنوب آسیا
۱۷	۱۰	۳۱	۳	۱۸	۲۰	میانگین

مأخذ: همان.

توضیح: میانگین برای کل بنگاه‌ها در نمونه پیمایش.

روش نمونه‌گیری

روش نمونه‌گیری پیمایش بنگاه‌ها، استفاده از روش نمونه‌گیری لایه‌ای تصادفی است. در روش

1. Central and Eastern Europe (CEE)

2 Commonwealth of Independent States (CIS)

3. Latin America and the Caribbean

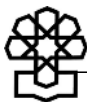
نمونه‌گیری ساده، تمام اعضای جامعه آماری از احتمال انتخاب مساوی برخوردارند و الزامی به وزن‌دهی به مشاهدات وجود ندارد. در روش نمونه‌گیری لایه‌ای تصادفی، اعضای جامعه آماری با توجه به ویژگی‌های مشابه در گروه‌های مختلف دسته‌بندی می‌شوند و نمونه‌گیری ساده تصادفی در داخل این گروه‌ها انجام می‌پذیرد. این روش امکان تخمین با سطح مشخصی از دقت را در مورد وضعیت هر گروه از بنگاه‌ها می‌دهد. در شرایط یکسان، دقت تخمین در صورت نمونه‌گیری با استفاده از روش نمونه‌گیری لایه‌ای تصادفی از دقت تخمینی که با استفاده از روش نمونه‌گیری ساده تصادفی انجام شده، بیشتر است (خطای استاندارد پایین‌تر).

انتخاب لایه‌های نمونه‌گیری در روش نمونه‌گیری لایه‌ای تصادفی براساس اندازه بنگاه و منطقه جغرافیایی که کشور در آن واقع است انجام می‌شود. براین اساس بنگاهی که بین ۵ تا ۱۹ کارگر دارد بنگاه کوچک، بنگاهی که بین ۲۰ تا ۹۹ بنگاه دارد بنگاه متوسط و بنگاهی که بیشتر از ۱۰۰ کارگر دارد بنگاه بزرگ، نامیده می‌شود. از آنجایی که در بیشتر اقتصادها، عمده بنگاه‌ها بنگاه‌های کوچک و متوسط هستند، گروه انجام‌دهنده پیمایش به این دلیل که بنگاه‌های بزرگ موتور ایجاد اشتغال هستند، بر این بنگاه‌ها oversample را اعمال می‌کند. تفکیک بخش‌ها نیز به صورت تفکیکی که معمولاً صورت می‌گیرد یعنی بخش‌های صنعت، خرده‌فروشی و دیگر خدمات انجام شده است. برای اقتصادهای بزرگ، زیربخش‌های صنایع خاص بر مبنای تعداد کارکنانی که در این زیربخش‌ها حضور دارند، ارزش‌افزوده‌ای که ایجاد می‌کنند و تعداد تشکیلاتی که به‌عنوان زیرمجموعه این بخش‌ها فعالیت می‌کنند، این بخش‌های خاص در این کشورها در لایه‌های اضافی جای گرفته‌اند. منطقه جغرافیایی هر کشور نیز براساس منطقه‌ای که عمده فعالیت‌های اقتصادی کشور در آن منطقه انجام می‌شود، تعیین می‌شود.

مشخصات نمونه پایش از آمار ارائه شده توسط ادارات آمار کشورهای مختلف در سراسر جهان که شامل لیست بنگاه‌های ثبت شده قانونی بود استخراج شد. در بعضی از کشورها به دلیل موجود نبودن این آمار در پایگاه اطلاعاتی اداره آمار کشور، این اطلاعات از طریق ادارات دولتی دیگر به دست آمد.

بررسی پرسشنامه پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی

در پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی برای دریافت نظرات صاحبان بنگاه‌ها از سه نوع پرسشنامه استفاده شده است. این پرسشنامه‌ها که به تناسب بنگاه‌ها و کشورهای مورد بررسی، شخصی‌سازی شده‌اند عبارتند از: پرسشنامه اصلی، پرسشنامه اصلی + مدل بنگاه‌های صنعتی، پرسشنامه اصلی + مدل بنگاه‌های خرده‌فروشی. این تفاوت در پرسشنامه‌ها با توجه به تفاوت در

بنگاه‌ها به این دلیل انجام پذیرفته است که از پرسیدن سؤالاتی که مربوط به بنگاه مورد پرسش نمی‌شود تا حد امکان اجتناب شود. برای نمونه با اتخاذ این روش سؤالاتی در مورد کارگران تولیدی و غیرتولیدی در پرسشنامه بنگاه‌های صنعتی وجود دارد از بنگاه‌های خرده‌فروشی پرسیده نخواهد شد. علاوه بر تفاوت ذکر شده در مورد پرسشنامه‌ها که با توجه به تفاوت در عملکرد بنگاه‌ها تنظیم شده است، برای هر کشور نیز این پرسشنامه‌ها به مناسبت ویژگی خاص آن کشور شخصی‌سازی شده و حاوی سؤالاتی خاص در مورد آن کشور نیز است. به‌عنوان نمونه می‌توان به افزودن سؤالاتی در مورد صنعت توریسم به کشورهای اشاره کرد که در آنها این صنعت از نقش قابل توجهی در اقتصاد برخوردار است.

با هدف مقایسه‌پذیر نمودن نتایج این پیمایش، سؤالات پرسشنامه اصلی از تمامی کشورهای شرکت‌کننده در نظرخواهی و از تمامی بنگاه‌های انتخاب شده پرسیده می‌شود. سؤالات مربوط به بنگاه‌های صنعتی و بنگاه‌های خرده‌فروشی نیز با توجه به نوع فعالیت بنگاه مورد بررسی، پرسیده می‌شود. علاوه بر پرسشنامه‌های ذکر شده، از بنگاه‌ها خواسته می‌شود اطلاعات بنگاه خود را در فرمی به نام پرسشنامه نظارتی یا پرسشنامه کنترلی^۱ منعکس نمایند، تا با بررسی این اطلاعات از تطابق شرایط بنگاه با شرایط در نظر گرفته شده برای بنگاه نمونه اطمینان حاصل شود.

روش انجام این پیمایش به این صورت است که ابتدا پرسشنامه کنترلی به‌وسیله تماس تلفنی با بنگاه مورد نظر تکمیل می‌شود و شرایط بنگاه با شرایط نمونه مورد نظر تطبیق داده می‌شود. علاوه بر این ممکن است در این مرحله اطلاعات اضافی دیگری مانند اطلاعات تماس بنگاه و اطلاعات ضروری دیگر نیز اخذ شود. در مرحله دوم با توجه به نوع فعالیت بنگاه، پرسشنامه اصلی به همراه پرسشنامه مربوط به مدل صنعتی یا مدل خرده‌فروشی برای بنگاه انتخاب شده و در مصاحبه حضوری مورد استفاده قرار می‌گیرد.

پرسشنامه اصلی دارای سیزده بخش است که به همراه مدل‌های بخش‌های صنعت و خرده‌فروشی مورد استفاده قرار می‌گیرد. این بخش‌ها عبارتند از:

بخش اول - اطلاعات کنترلی: اطلاعاتی که در مرحله اول نظرخواهی و از طریق تلفن جمع‌آوری شده است.

بخش دوم - اطلاعات عمومی

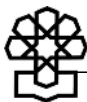
• ویژگی‌های کلی بنگاه

- کشور

- اندازه شرکت

- نوع فعالیت
- محل
- نوع شرکت
- بخش سوم - زیرساخت‌ها و خدمات
- برق
- آب
- حمل و نقل
- ارتباطات و فناوری
- بخش چهارم - فروش و عرضه:
- واردات
- صادرات
- عرضه
- وضعیت تقاضا
- بخش پنجم - درجه رقابت:
- تعداد بنگاه‌های رقیب و فناوری آنها
- بخش ششم - ظرفیت بنگاه
- بخش هفتم - زمین
- میزان مالکیت زمین
- دسترسی به زمین
- بخش هشتم - جرائم
- وسعت جرائم و نقصان‌هایی که به این دلیل به بنگاه تحمیل می‌شود
- بخش نهم - وضعیت مالی
- منابع تأمین مالی
- دسترسی به منابع
- بخش دهم - روابط دولت و کسب و کار
- کیفیت خدمات عمومی
- خدمات حقوقی و قضایی
- زیرساخت‌ها
- خدمات نیروی انسانی

- امنیت
- سیاست‌های دولت
- ثبات سیاست‌ها و قابلیت پیش‌بینی تغییرات
- قابلیت پیش‌بینی سیاست‌های کلی
- قابلیت پیش‌بینی قوانین
- اطلاع دادن تغییرات به بنگاه‌ها
- در نظر گرفتن نظرات بنگاه‌ها
- وضعیت قانونگذاری
- دسترسی به قوانین و مقرراتی که شرکت را متأثر می‌کند
- تفسیر قوانین و مقررات سهولت دارد
- دخالت مستقیم دولت در امور شرکت
- سیستم قضایی
- وضعیت کلی سیستم قضایی
- حمایت از حقوق مالکیت و قراردادهای
- بروکراسی اداری
- زمان صرف شده هر سال در بروکراسی اداری
- هزینه خدمات اضافی دولت قابل پیش‌بینی است
- خدمات نسبت به هزینه اضافی افزایش می‌یابد
- خدمات بخش مالی و حاکمیت شرکتی
- وضعیت بخش مالی کشور
- افزایش در سرمایه ثابت شرکت درصدی سال گذشته
- زمان مورد نیاز برای دریافت حمایت مالی
- مقایسه بین مشکلات
- بخش یازدهم - نیروی کار
- اشتغال نیروی کار
- آموزش
- مهارت‌ها
- بخش دوازدهم - محیط کسب‌وکار: رتبه‌بندی موانع مهم.
- بخش سیزدهم - عملکرد: ارقام و اعدادی که به‌منظور تخمین بهره‌وری و عملکرد بنگاه مورد نیاز است.

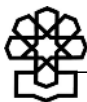
بخش چهاردهم - (این بخش فقط در پرسش از بنگاه‌های تولیدی مورد استفاده قرار می‌گیرد):
- میزان استفاده از ظرفیت تولید
- ساعات کار بنگاه و...

در این پیمایش، نمونه‌گیری از بین بنگاه‌ها انجام پذیرفته است. یک بنگاه عبارت است از یک مکان فیزیکی که در آن کسب‌وکار انجام می‌پذیرد. این کسب‌وکار می‌تواند فعالیت تولیدی صنعتی یا ارائه خدمات و یا مواردی دیگر باشد. یک بنگاه ممکن است دارای تشکیلات اقتصادی دارای کارکردهای گوناگون در ضمن مدیریت واحد باشد. برای نمونه یک کارخانه تولید نوشابه می‌تواند شامل تشکیلاتی برای تولید بطری نوشابه و تشکیلاتی دیگر برای توزیع نوشابه باشد. در این پیمایش تنها بنگاه‌هایی به‌عنوان نمونه انتخاب شده‌اند که تصمیمات مالی را مستقل از بنگاه مادر اتخاذ نمایند و همچنین صورت‌های مالی تشکیلات خود را بدون دخالت بنگاه مادر تهیه کنند. علاوه بر این بنگاه موجود در نمونه‌گیری دارای مدیریت مستقل بر تشکیلات و دارای استقلال عملکرد بر سازمان زیرمجموعه خود است. در صورتی که بنگاه فاقد یکی از این خصوصیات باشد، به‌عنوان بنگاه مستقل در نمونه‌گیری شرکت داده نشده است.

وضعیت شاخص پیمایش بنگاه‌ها در حال حاضر

در حال حاضر شاخص پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی با همکاری ۱۲۵ کشور تهیه می‌شود. تفاوتی که بین این پیمایش و گزارش سهولت کسب‌وکار می‌توان به آن اشاره کرد این است که به‌علت حجم بالای نمونه در پیمایش بنگاه‌ها، ارائه گزارش‌های پیمایش برای کشورهای مختلف به‌صورت سالیانه صورت نمی‌گیرد. به‌طور کلی و با نگاهی بر گزارش‌های ارائه شده طی سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۹ در مورد کشورهای مختلف می‌توان به این نتیجه رسید که به‌طور متوسط در مورد هر کشور طی این سال‌ها چهار پیمایش انجام پذیرفته است.

با توجه به اطلاعاتی که سامانه اطلاع‌رسانی پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی در حال حاضر در اختیار ما قرار می‌دهد، هم‌اکنون این پیمایش در ۴۰ کشور جهان در حال انجام است. البته باید خاطرنشان کرد. با توجه به مراحل مختلف پیمایش، زمان اعلام نتایج در مورد کشورهای مختلف به تناسب مراحل اجرای پیمایش متفاوت است.

بخش چهارم - گزارش پایش مرکز پژوهش‌های مجلس

گروه مطالعات کسب‌وکار مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی از اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۸۹ گزارشی با عنوان پایش محیط کسب‌وکار کشور به‌منظور بررسی وضعیت محیط کسب‌وکار کشور تهیه و منتشر کرده است. در تهیه این شاخص ابتدا براساس تعریف محیط کسب‌وکار (مجموعه عوامل مؤثر به اداره بنگاه‌ها که خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها هستند)، با تشکیل جلسات متعدد با صاحب‌نظران اقتصادی، حقوقی و مدیران واحدهای تولیدی، مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در ایران امروز (سال ۱۳۸۹) تدوین شد. سپس این مؤلفه‌ها به شکل پرسشنامه برای تشکیل سراسری فعالان اقتصادی ارسال و از نمایندگان فعالان اقتصادی سراسر کشور خواسته شد، نظر خود را در مورد موانع اعلام شده و اینکه کدامیک از این عوامل مانع جدی‌تری در عملکرد بنگاه‌ها ایجاد کرده است، اعلام نمایند. پیمایشی که با استفاده از این روش در سه دوره طی ماه‌های خرداد، تیر و مرداد انجام شد نشان می‌دهد مشکل تأمین مالی در این ماه‌ها مهمترین مشکل بنگاه‌ها بوده است و پس از آن ضعف حقوق مالکیت که در افزایش تعداد چک‌های برگشتی نمود پیدا می‌کند، مشکلات قوانین استخدامی نیروی انسانی قرار دارند.

این گزارش‌ها که حاوی نظرات فعالان اقتصادی ایران و انعکاس بازخورد تدوین قوانین در بخشی که مورد هدف قانونگذار بوده است، می‌تواند باعث اشراف بیشتر قانونگذاران بر سنجش آثار تصمیمات خود شود و در نتیجه به ایشان در اتخاذ تصمیم‌های مؤثرتر و کارآتر کمک کند. در ادامه ضمن بررسی روش تهیه شاخص پایش محیط کسب‌وکار، نتایج به‌دست آمده از تهیه این شاخص طی سه دوره، ارائه می‌شود.

روش دلفی^۱

روش دلفی، یکسری از پرسشنامه‌ها یا دوره‌های متوالی به همراه بازخوردهای کنترل شده‌ای است که تلاش دارد به اتفاق نظر میان یک گروه از افراد متخصص درباره یک موضوع خاص دست پیدا کند. این روش می‌تواند در مراحل گوناگون فرآیند یک پژوهش مورد استفاده قرار گیرد، از جمله این مراحل می‌توان به یافتن دیدگاه نظری برای پژوهش، انتخاب متغیرها، شناخت اولیه روابط علی میان متغیرها و تعریف سازه‌ها اشاره کرد (مشایخی و همکاران، ۱۳۸۴).

فرآیند جمع‌آوری نظرات متخصصان تا زمانی ادامه می‌یابد که یک اجماع نسبتاً قابل قبول در مورد موضوعات به‌وجود آمده و یک نتیجه مشخصی درخصوص پدیده‌ها به‌دست آید. نکته مهمی

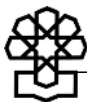
که در اینجا باید توجه کرد طرح روشمند و نظام‌وار پرسش‌های پیمایش است. سؤالات باید با تکیه بر لحاظ نمودن ظرایف روش‌شناختی و با توجه دقیق و همه‌جانبه به مسائل مطرح گردیده و ابزارهای اندازه‌گیری و پردازش داده‌های به‌دست آمده به شکل صحیحی مورد استفاده قرار گیرند؛ به عبارت روشن‌تر اصل روایی و پایایی بر کل پیمایش دلفی حاکم باشد.

روش دلفی با مشارکت افرادی انجام می‌پذیرد که در موضوع پژوهش دارای دانش و تخصص باشند. این افراد با عنوان پانل دلفی شناخته می‌شوند. گزینش اعضای واجد شرایط برای پانل دلفی از مهمترین مراحل این روش به حساب می‌آید، زیرا اعتبار نتایج کار بستگی به شایستگی و دانش این افراد دارد. این افراد برخلاف آنچه در پیمایش‌های کمی معمول است بر مبنای نمونه‌گیری احتمالی انتخاب نمی‌شوند، زیرا روش سازوکاری برای تصمیم‌گیری گروهی است و نیاز به متخصصان واجد شرایطی دارد که درک و دانش عمیقی از موضوع پژوهش داشته باشند. روشن است که این افراد را نمی‌توان از طریق نمونه‌گیری احتمالی انتخاب کرد.

اعداد مناسب برای اعضا، نکته مهم دیگری است که در تشکیل پانل باید به آن توجه کرد. مانند هر نوع نمونه‌گیری دیگر، حجم نمونه به عواملی مانند امکان دسترسی به افراد، زمان لازم و هزینه گردآوری اطلاعات بستگی دارد. در روش دلفی که اعضای پانل باید از متخصصان موضوع پژوهش باشند، این محدودیت‌ها افزایش پیدا می‌کند. از طرف دیگر، ایجاد اتفاق نظر میان اعضا به عنوان هدف از کاربرد این روش با افزایش آنان دشوارتر می‌شود. هرچند تعداد اعضای پانل در پژوهش‌های پیشین بین ۱۰ تا ۱۶۸۵ نفر متغیر بوده است، اما هنگامی که میان اعضای پانل تجانس وجود داشته باشد، حدود ۱۰ تا ۲۰ عضو توصیه شده است.

براین اساس پانل دلفی از متخصصان و افرادی که در حوزه کسب‌وکار صاحب‌نظر بودند، تشکیل می‌شود. در انتخاب این افراد برای عضویت در پانل، شرایط زیر مد نظر قرار می‌گیرد:

- الف) عضو هیئت علمی دانشگاه یا مؤسسه پژوهشی در رشته مرتبط (در مورد محیط کسب‌وکار اقتصاد، مدیریت، آمار و حقوق)،
- ب) مدیر/ مشاور ارشد در بخش دولتی،
- ج) مدیر/ متخصص ارشد شرکت‌های خصوصی فعال،
- د) فعالان مرتبط با رشته مرتبط (در مورد کسب‌وکار کسی که در حوزه‌های گوناگون کسب‌وکار مانند صنعت، تجارت، خدمات و... فعالیت می‌کند)،
- ه) نمایندگان آشنا با حوزه قانونگذاری (در مورد محیط کسب‌وکار نمایندگان مجلس شورای اسلامی که با محیط کسب‌وکار و قانونگذاری آشنایی کافی داشته باشند).

شناسایی موانع مهم کسب‌وکار در ایران

روش گروه مطالعات محیط کسب‌وکار برای شناسایی مشکلات و موانع تولیدکنندگان، به طریق ذیل بود. نخست تعریف محیط کسب‌وکار (عوامل مؤثر بر اداره بنگاه‌ها که خارج از کنترل مدیران بنگاه هستند) مبنی بر قرار گرفت و در ادامه با مصاحبه با ده‌ها تن از مدیران ارشد شرکت‌های ایرانی و ضمن مکاتبه با ۶ تشکل سراسری فعالان اقتصادی به‌عنوان نمایندگان کل فعالان اقتصادی ایران^۱، مشکلات برون‌زای اداره واحدهای اقتصادی در ایران (مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در ایران) از ایشان استعلام شد. مجموعه نکات گردآوری شده در این مرحله شامل ۱۷ مؤلفه از موانع و مشکلات اساسی تولیدکنندگان و فعالان اقتصادی بود.

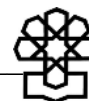
در مرحله بعد ۱۷ مؤلفه جمع‌آوری شده در مرحله نخست برای ۱۲۰ تشکل اقتصادی سراسری ارسال شد تا فهرست اولیه را بررسی و اصلاح نمایند. پس از سه مرحله ویرایش فهرست و ارسال مجدد به تشکل‌های فوق، در نهایت در تیرماه ۱۳۸۹، مجموع مؤلفه‌های جمع‌آوری شده در این فرآیند به ۲۲ مؤلفه رسید که این مؤلفه‌ها مورد اجماع تشکل‌های سراسری کشور شامل اتاق‌های بازرگانی و تعاون، خانه صنعت و معدن، انجمن مدیران صنایع، شورای عالی کارآفرینان در سراسر کشور قرار گرفت.

ذکر این نکته لازم است که تدوین مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در ایران بر این فرض استوار بود، که میانگین نظر تشکل‌های اقتصادی سراسری که اعضای آن با رأی مستقیم بنگاه‌های عضو انتخاب می‌شوند، برآیند نظرات فعالان اقتصادی در ایران محسوب می‌شود.

در نهایت با توجه به نظرات دریافت شده، اصلاحاتی در فهرست موانع و مشکلات محیط کسب‌وکار صورت گرفت و در نهایت فهرست زیر به‌عنوان مؤلفه‌های ۲۲ گانه محیط کسب‌وکار در ایران استخراج شد.

۱. اتاق بازرگانی صنایع و معادن ایران، خانه صنعت، انجمن مدیران صنایع، شورای عالی کارفرمایان، خانه کشاورز، اتاق تعاون.

جدول ۶. مؤلفه‌های کسب‌وکار در ایران در نیمه اول سال ۱۳۸۹

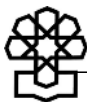
ردیف	مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در ایران (به‌ترتیب الفبا)
۱	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان
۲	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران
۳	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران
۴	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه
۵	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری
۶	تثبیت نرخ ارز با وجود تورم در داخل و ثبات قیمت‌ها در بازارهای هدف
۷	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار
۸	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه
۹	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار
۱۰	زیاد بودن تعطیلات رسمی
۱۱	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی
۱۲	ضعف دادرسی در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات
۱۳	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق
۱۴	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل
۱۵	ضعف نظام توزیع و مشکل رساندن محصول به‌دست مصرف‌کننده
۱۶	عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی
۱۷	قیمتگذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی
۱۸	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار
۱۹	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها
۲۰	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه
۲۱	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی
۲۲	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی

فرآیند تنظیم و ارسال پرسشنامه‌ها

با استفاده از فهرست فوق که با همکاری تشکل‌های سراسری و فراگیر فعالان اقتصادی کشور به‌دست آمد، پرسشنامه‌ای تهیه (پیوست ۲) و به تشکل‌های اقتصادی سراسر کشور ارسال شد. روش نظرخواهی در این مرحله با توجه به محدودیت‌های زمانی و هزینه‌ای گروه و در نظر گرفتن مزیت‌ها و معایب روش‌های مختلف نظرخواهی، با استفاده از ارسال پرسشنامه از طریق دورنگار و پیگیری تلفنی انجام گرفت. در بخش زیر به‌طور خلاصه توجیحات گروه مطالعات کسب‌وکار برای انتخاب روش نظرخواهی ذکر شده است.

بررسی روش‌های موجود و دلیل انتخاب روش پرسشنامه پستی

سه روش معمول در جمع‌آوری داده‌ها در چنین مطالعاتی وجود دارد. این روش‌ها عبارتند از: مصاحبه حضوری، پرسشنامه پستی و پیامش تلفنی. در انتخاب روش جمع‌آوری داده‌ها مواردی چند را باید مد

نظر قرار داد. مهمترین عاملی که سبب انتخاب یک روش خاص می‌شود، هزینه روش انتخاب شده و مقایسه آن با هزینه سایر روش‌هاست. از عوامل دیگر می‌توان به میزان پاسخگویی، دقت در اطلاعات، بالاترین شمول نمونه، کامل بودن، زمان مقتضی برای کسب اطلاعات و سادگی کسب اطلاعات اشاره کرد. جدول زیر مقایسه‌ای اجمالی از روش‌های مختلف جمع‌آوری اطلاعات ارائه می‌کند:

جدول ۷. انتخاب روش گردآوری اطلاعات

عوامل مؤثر بر شمول نمونه و کسب اطلاعات	پرسشنامه پستی	مصاحبه حضوری	پیمایش تلفنی
پایین‌ترین هزینه	۱	۳	۲
بالاترین میزان پاسخگویی	۳	۱	۲
بالاترین دقت در اطلاعات	۲	۱	۳
بالاترین شمول نمونه	۳	۱	۲
کامل بودن، از جمله در مورد مطالب حساس	۳	۱	۲
مجموع اعتبار و پایایی	۲	۱	۳
زمان مقتضی برای کسب اطلاعات	۳	۲	۱
سادگی کسب اطلاعات	۱	۳	۲
تعداد کل رتبه‌های ۳،۲،۱	۴،۲،۲	۲،۱،۵	۱،۵،۱

مأخذ: دلبرت میلر، راهنمای سنجش و تحقیقات اجتماعی.

با توجه به پایین‌تر بودن هزینه جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از روش پرسشنامه پستی، سادگی کسب اطلاعات، بالاتر بودن دقت در اطلاعات کسب شده در مقایسه با روش پیمایش تلفنی و همچنین بالاتر بودن اعتبار و پایایی بالاتر در مقایسه با پیمایش تلفنی، علیرغم نواقص و کمبودهایی که این روش در مقایسه با روش مصاحبه حضوری دارد، به دلیل محدودیت‌های موجود در پیمایش محیط کسب‌وکار مرکز پژوهش‌های مجلس، از روش پرسشنامه پستی به‌منظور جمع‌آوری نظرات فعالان کسب‌وکار استفاده شده است.

پرسشنامه پستی، مزایا و معایب

پرسشنامه پستی، مجموعه‌ای از پرسش‌هاست که برای کسب اطلاعات از مردم یا نظر آنها که برای پاسخگویی بالقوه‌ای که به شیوه سنجیده‌ای انتخاب شده‌اند، ارسال می‌شود. از پاسخگویان خواسته می‌شود پرسشنامه را پر کرده و با پست اعاده کنند.

این وسیله کسب اطلاعات به دلیل کسب اطلاعات با حداقل زمان و هزینه بسیار رایج است. پاسخگویان به سبب ارزشی که برای وقت خود قائلند برای تصمیم‌گیری در مورد پاسخ دادن به پرسشنامه در مورد هدف تحقیق، بانی تحقیق، سود یافته‌های تحقیق برای آنها، مدت پر کردن پرسشنامه، کیفیت و خوانایی تایپ و احتمالاً کیفیت کاغذ پرسشنامه، کنجاوی می‌کنند.

استفاده از روش پست پرسشنامه مزایا و معایبی دارد که در زیر به چند نمونه از این مزایا و معایب اشاره می‌شود:

مزایا:

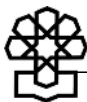
- امکان پوشش گسترده با حداقل هزینه و کار،
- امکان پوشش جغرافیایی وسیع،
- امکان تحقیق از افرادی که امکان مصاحبه حضوری با آنها کم است،
- افزایش اعتبار نتایج با افزایش حجم نمونه که از طریق پرسشنامه پستی امکانپذیر است،
- امکان ارائه پاسخ‌های سنجیده‌تر،
- فرصت کافی برای پاسخگو در مواقعی که پاسخگویی مستلزم بررسی سوابق و اطلاعات است،
- فرصت کافی برای مواقعی که تبادل نظر گروهی اطلاعات معتبرتری به بار می‌آورد،
- همسانی بیشتر در شیوه ارائه پرسش‌ها،
- برخورداری پاسخگو از حق آزادی و آرامش،
- ارائه وسیله‌ای ساده برای استمرار گزارش‌دهی در طول زمان،
- فقدان تأثیر مصاحبه‌گر بر پرسش‌شونده.

معایب:

- درصد بالای عدم اعاده پرسشنامه،
- میزان پاسخگویی پرسشنامه پستی که افراد نسبتاً غیرماهر و منفرد ارسال می‌کنند معمولاً از ۵۰ درصد فراتر نمی‌رود،
- افزایش میزان پاسخگویی مستلزم پیگیری زیاد است،
- احتمالاً کسانی که پرسشنامه‌ها را پر می‌کنند و اعاده می‌دهند، تفاوت فاحشی با پاسخ نداده‌ها دارند و موجب اریب نمونه می‌شوند،
- پاسخ نداده‌ها دسته‌ای از افرادند که عملاً هیچ شناختی درباره آنها وجود ندارد،
- باید به طریقی میزان تشابه پاسخ نداده‌ها با پاسخگویان را ارزیابی کرد.

جامعه هدف نظرخواهی

گروه مطالعات کسب‌وکار در انتخاب جامعه هدف نظرخواهی با یک محدودیت عمده روبرو بود. با توجه به گسترده بودن بنگاه‌های تولیدی و پراکندگی زیاد این بنگاه‌ها در سطح کشور و عدم دسترسی به اطلاعات این بنگاه‌ها، در گزارش‌های پایش ماه‌های اردیبهشت، خرداد، تیر و مرداد، گروه مطالعات کسب‌وکار تصمیم گرفت برای دریافت نظرات تولیدکنندگان در مورد محیط

کسب‌وکار کشور، با تشکل‌های مرتبط مکاتبه نماید. در نظرخواهی از این تشکل‌ها به‌جای نظرخواهی مستقیم از بنگاه‌های تولیدی - که به‌دلیل عدم وجود اطلاعات کافی، باعث تورش نتایج به‌دست آمده می‌شد - این فرض نهفته است که تشکل‌ها انعکاس‌دهنده نظرات صاحبان بنگاه‌های تولیدی هستند. علیرغم این، نباید این نکته را از ذهن دور داشت که با درصدی از احتمال خطا ممکن است نظر تشکل‌ها - به‌دلیل لحاظ مسائل صنفی، سیاسی و... - لزوماً منطبق با نظرات بنگاه‌های تولیدی نباشد، لکن با توجه به محدودیت‌های ذکر شده در ارتباط مستقیم با بنگاه‌ها، این تفاوت نظرات ناچیز فرض می‌شود.

براین‌اساس در این مرحله پرسشنامه‌های تهیه شده برای تشکل‌های اقتصادی در سراسر کشور که فهرست آنها در پیوست این گزارش ارائه شده، ارسال شد و از ایشان خواسته شد با توجه به اهمیتی که برای هر یک از موارد ذکر شده در پرسشنامه به‌عنوان موردی که مانع بیشتری در محیط کسب‌وکار ایجاد کرده است، بین ۱ تا ۱۰ نمره دهند. به این ترتیب نمره بالاتر به یک مؤلفه به این معنی بود که از نظر صاحبان کسب‌وکار، مؤلفه یاد شده در دوره زمانی مورد نظر محدودیت بیشتری پیش روی فعالیت بنگاه‌های اقتصادی ایجاد کرده است.

جدول زیر خلاصه نتایج به‌دست آمده از این پیمایش در سه دوره خرداد، تیر و مرداد را نمایش می‌دهد:

جدول ۸. نتایج سه دوره پیمایش مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار ایران توسط گروه محیط کسب‌وکار در

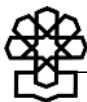
مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

رتبه	مشکلات متعارف تولیدکنندگان ایرانی	متوسط نمره خردادماه ۱۳۸۹	متوسط نمره تیرماه ۱۳۸۹	متوسط نمره مردادماه ۱۳۸۹	متوسط نمره سه‌ماهه
۱	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	-	۸/۵۸	۸/۳۶	۸/۴۷
۲	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۸/۱۸	۸/۶۳	۸/۵	۸/۴۴
۳	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران	۷/۳۷	۸/۲۶	۷/۵۳	۷/۷۲
۴	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	۷/۶۵	۷/۶۶	۷/۶۸	۷/۶۶
۵	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	-	۷/۸۶	۷/۴۴	۷/۶۵
۶	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران	۶/۶۲	۷/۶۵	۸/۶	۷/۶۲
۷	تثبیت نرخ ارز با وجود تورم در داخل و ثبات قیمت‌ها در بازارهای هدف	۷/۱۳	۷/۶۶	۷/۶۸	۷/۴۹
۸	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشور	۷/۱۶	۷/۷۳	۷/۲۹	۷/۳۹
۹	زیاد بودن تعطیلات رسمی	۶/۸۷	۷/۸۴	۷/۴۴	۷/۳۸

رتبه	مشکلات متعارف تولیدکنندگان ایرانی	متوسط نمره خردادماه ۱۳۸۹	متوسط نمره تیرماه ۱۳۸۹	متوسط نمره مردادماه ۱۳۸۹	متوسط نمره سه‌ماهه
۱۰	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری	۷/۳۳	۷/۷۳	۶/۸۲	۷/۲۹
۱۱	ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات خود	-	۷/۱۶	۷/۳۴	۷/۲۵
۱۲	عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی	۶/۷۴	۷/۷۹	۷/۰۴	۷/۱۹
۱۳	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار داخلی	-	۶/۶۳	۷/۰۲	۶/۸۳
۱۴	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار	۶/۱۷	۷/۰۸	۷/۱۶	۶/۸۰
۱۵	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار	۶/۲۶	۷/۰۱	۷/۰۱	۶/۷۶
۱۶	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	۶/۳۹	۶/۷۳	۶/۲۵	۶/۴۶
۱۷	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه	۶/۹۳	۶/۳۷	۶/۰۶	۶/۴۵
۱۸	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه	-	۶/۱	۶/۳۷	۶/۲۴
۱۹	وجود مفسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	۵/۴۷	۶/۵۲	۶/۳۸	۶/۱۲
۲۰	قیمتگذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی	۵/۵۴	۶/۲۵	۶/۲۳	۶/۰۱
۲۱	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق	۵/۰۴	۶/۷۳	۵/۹۶	۵/۹۱
۲۲	ضعف سیستم توزیع و مشکل رساندن محصول به دست مصرف‌کننده	۵/۱۵	۶/۲۳	۵/۷۳	۵/۷۰

نتایج پیمایش صورت گرفته در تابستان ۱۳۸۹ جهت شناسایی مهمترین موانع پیش روی کارفرمایان و فعالان کسب‌وکار نشان می‌دهد، مهمترین مشکلی که محیط کسب‌وکار کشور در این دوره زمانی با آن مواجه بوده مشکلات مربوط به تأمین مالی بنگاه است. براین اساس، ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی بنگاه‌ها و ضعف بانک‌ها در ارائه تسهیلات مناسب به بنگاه‌ها، در صدر مشکلات صاحبان کسب‌وکار قرار دارند. ازسوی دیگر نماگرهای مربوط به وضعیت حقوق مالکیت در محیط کسب‌وکار، مانند برگشت چک‌های مشتریان و همکاران و بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران، از جمله نماگرهایی هستند که قرار گرفتن آنها در بالای جدول نشان‌دهنده وضعیت نامناسب وضعیت حقوق مالکیت در کشور است. با توجه به نظرخواهی صورت گرفته از تشکل‌های سراسری

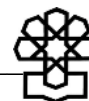
اقتصادی در کشور، زیرساخت‌های مربوط به تأمین برق و نظام توزیع کالا از وضعیت مناسبی برخوردار است اگرچه از نظر ایشان زیرساخت‌های مربوط به حمل‌ونقل در مقایسه با زیرساخت‌های تأمین برق از وضعیت ایدئالی برخوردار نیست. لازم به ذکر است نتایج پیمایش محیط کسب‌وکار کشور به همراه تحلیل نتایج در گزارش‌های جداگانه‌ای توسط گروه مطالعات محیط کسب‌وکار منتشر شده است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

پس از مطرح شدن بهبود محیط کسب‌وکار در اواخر دهه نود میلادی به‌عنوان راهبردی برای رشد و توسعه اقتصادی، مؤسسات مختلف بین‌المللی اقدام به تهیه و تدوین شاخص، برای بررسی محیط کسب‌وکار کشورهای مختلف و ارائه راهکار به کشورها برای بهبود این حوزه کردند. از مهمترین شاخص‌هایی که بدین منظور تهیه شد، «شاخص سهولت کسب‌وکار» (DB) و «شاخص پیمایش بنگاه‌ها» (ES) است که توسط بانک جهانی تهیه و ارائه می‌شود. در این گزارش ضمن بررسی انتقادات جدی که به شاخص سهولت کسب‌وکار بانک جهانی وارد شده است، روش‌شناسی تهیه شاخص پیمایش بنگاه‌ها به تفصیل مورد مذاقه و بررسی قرار گرفت. از آنجا که گزارش پیمایش بنگاه، بنگاه‌های ایرانی را شامل نمی‌شود و نظر به محدودیت‌ها و ضعف‌های مهم گزارش‌های انجام کار بانک جهانی، گروه مطالعات محیط کسب‌وکار مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، با هدف ارائه تصویری هرچه دقیق‌تر از مشکلات تولید و سرمایه‌گذاری و روند تغییرات آنها در طول زمان و نیز با هدف ارائه نتایج اجرای سیاست‌ها و قوانین بر محیط کسب‌وکار ایران و همچنین انتقال نظرات بخش خصوصی به‌عنوان گروه‌های هدف قانون به نمایندگان محترم برای تصمیم‌گیری مناسب‌تر، از اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۸۹، تهیه گزارش پایش محیط کسب‌وکار ایران را آغاز کرده است.

در تهیه این گزارش سعی شده است با توجه به در نظر گرفتن مزایا و معایب دو شاخص «سهولت کسب‌وکار» و شاخص «پیمایش بنگاه‌های بانک جهانی»، از ظرفیت‌های این دو شاخص به‌خصوص شاخص دوم در تهیه شاخص ملی پایش محیط کسب‌وکار استفاده شود. در بخش پایانی این نوشتار، نتایج به‌دست آمده طی سه دوره گزارش پایش محیط کسب‌وکار ایران در جدول ۸ ارائه شده است. براساس نتایج به‌دست آمده، در دوره زمانی تابستان ۱۳۸۹، مشکلات تأمین مالی، مهمترین مشکل بنگاه‌ها بوده است. نتایج به‌دست آمده همچنین از وضعیت نامناسب حقوق مالکیت در محیط کسب‌وکار کشور حکایت دارد.

امید می‌رود تهیه و انتشار این گزارش‌ها بتواند تصویری دقیق از موانع تولید و سرمایه‌گذاری (محیط کسب‌وکار) ایران در اختیار نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی قرار دهد.

پیوست‌ها

پیوست ۱ - مؤلفه‌ها و پرسشنامه گزارش پیمایش بنگاه در سال ۲۰۱۰ (بانک جهانی)

اطلاعات عمومی
وضعیت حقوقی کنونی شرکت چیست؟ (شرکت سهامی با عرضه سهام در بازار اوراق بهادار، شرکت سهامی که سهام آن در بورس عرضه نمی‌شود و یا مبادله سهام به صورت خصوصی انجام می‌شود، مالکیت خصوصی فردی، شرکت تضامنی، شرکت با مسئولیت محدود)
بزرگ‌ترین مالک شرکت مالک چند درصد سرمایه شرکت است؟
چند درصد از سرمایه شرکت در اختیار افراد زیر است؟ اشخاص خصوصی بومی، شرکت‌ها یا سازمان‌ها، اشخاص حقیقی خارجی، شرکت‌ها یا مؤسسات خارجی، دولت و دیگران)
آیا در میان مالکین شرکت، زن هم وجود دارد؟
در چه سالی عملکرد بنگاه آغاز شد؟
در زمان آغاز به کار بنگاه چند نفر نیروی کار تمام‌وقت در بنگاه فعالیت می‌کردند؟ تمام کارگران و مدیران در نظر گرفته شوند.
در چه سالی بنگاه به صورت رسمی ثبت شد؟
مدیران سطوح عالی در بخشی که بنگاه مشغول فعالیت است دارای چند سال تجربه هستند؟
آیا در میان مدیران سطوح عالی جنس مؤنث نیز وجود دارد؟
آیا بنگاه گواهینامه کیفیت را که در سطح بین‌الملل شناخته شده باشد کسب کرده است؟
زیرساخت‌ها و خدمات
در طول دو سال گذشته آیا بنگاه درخواستی برای دسترسی به برق داشته است؟
در صورت مثبت بودن پاسخ پرسش قبل، مدت زمان لازم از تاریخ ارائه درخواست تا زمان دسترسی به برق چند روز بوده است؟
برای دسترسی به برق در سؤال قبل آیا علاوه بر هزینه‌های رسمی، هزینه‌های غیررسمی دیگری از قبیل هدایا و ... پرداخت یا درخواست شده است؟
در طول سال مالی ... آیا بنگاه با قطع برق مواجه بوده است؟
در طول یک ماه در سال ... چند مورد قطعی برق اتفاق افتاده است؟
هر قطعی برق در سال ... به طور متوسط چند ساعت طول کشیده است؟
به نظر شما ضرری که قطع برق به شما وارد کرده است معادل چند درصد از فروش سالیانه شما و یا چند درصد از ضررهای سالیانه شماست؟
در سال ... آیا بنگاه دستگاه مولد برق داشته است و یا از آن استفاده کرده است؟
در دو سال گذشته، آیا بنگاه تقاضایی برای ایجاد انشعاب آب داشته است؟
در صورت مثبت بودن پاسخ پرسش قبل، چند روز از زمان ارائه درخواست تا وصل انشعاب طول کشیده است؟
برای برخورداری از انشعاب آب، آیا هزینه‌های اضافی علاوه بر هزینه‌های رسمی پرداخت و یا درخواست شده است؟
در سال ... آیا بنگاه با قطع و یا کمبود آب مورد استفاده در تولید مواجه شده است؟
در سال ... چند مورد قطعی و یا کم‌آبی مؤثر در تولید برای بنگاه اتفاق افتاده است؟

اطلاعات عمومی
هر مورد قطعی و یا کمبود آب چند ساعت طول کشیده است؟
در طول دو سال گذشته، آیا بنگاه تقاضایی برای خط تلفن جدید داشته است؟
در صورت مثبت بودن پاسخ سؤال قبل، مدت زمانی که از تاریخ درخواست طول کشیده است تا خط تلفن جدید وصل شود، چند روز بوده است؟
برای برخورداری از خط تلفن جدید، آیا هزینه‌های اضافی علاوه بر هزینه‌های رسمی پرداخت و یا درخواست شده است؟
در زمان کنونی، آیا بنگاه از موارد زیر یا یکی از این موارد استفاده می‌کند؟ (پست الکترونیک برای ارتباط با مشتریان یا عرضه‌کنندگان، تارنمای مختص بنگاه)
آیا بنگاه از اینترنت پرسرعت برخوردار است؟
در صورت داشتن اینترنت پرسرعت آیا از این امکان برای موارد زیر استفاده می‌شود؟ (انجام خرید برای بنگاه، ارائه خدمات به مشتریان، انجام تحقیقات و مطالعات براساس شناسایی محصولات و روش‌های جدید)
آیا بنگاه در حال حاضر از تلفن همراه در راستای فعالیت خود استفاده می‌کند؟
اکثریت تلفن‌های همراهی که در راستای عملکرد بنگاه مورد استفاده قرار می‌گیرند چه هستند؟
در حوزه ارتباط مخابراتی، موردی که مانع محسوب نمی‌شود، موردی که مانع خرد است، مانع متوسط، مانع عمده و مانعی که خلل جدی در عملکرد بنگاه ایجاد کرده است کدام است؟
فروش و عرضه
در سال مالی ...، محصول اصلی بنگاه یعنی آن محصولی که سهم عمده فروش شرکت را داشته است کدام است؟
با استفاده از این کارت، لطفاً کد چهاررقمی مرتبط با محصول عمده بنگاه را انتخاب نمایید.
فروش کلی سالیانه بنگاه چقدر بوده است؟
در سال مالی ...، هرکدام از موارد زیر چند درصد از فروش سالیانه بنگاه را در اختیار داشته است؟ (فروش داخلی، صادرات غیرمستقیم و صادرات مستقیم)
در سال ...، هنگامی که بنگاه قصد صادرات مستقیم را داشته است، به‌طور متوسط از زمانی که محصول بنگاه به نقطه اصلی مرزی بریا صادرات رسیده (بریا مثال فرودگاه و لنگرگاه) تا زمان ترخیص چند روز طول کشیده است؟
در سال مالی ...، چند درصد از محصولی که به‌طور مستقیم صادر شده است به‌علت شکستگی یا ضایع شدن از بین رفته است؟
در چه سالی این بنگاه صادرات مستقیم یا غیرمستقیم خود را آغاز کرد؟
در سال مالی ...، چند درصد از ارزش محموله فروش داخلی بنگاه به سرقت رفته است؟
در سال مالی ...، چند درصد از ارزش محموله فروش داخلی به‌علت شکستگی و یا ضایع شدن از بین رفته است؟
در سال مالی ...، به نسبت کلیه مواد اولیه خریداری شده و یا کلیه کالاهای مورد استفاده در بنگاه، چند درصد از مواد اولیه و یا کالاهای مورد استفاده در بنگاه داخلی بوده است؟ چند درصد از مواد اولیه و کالاهای خارجی بوده است؟
در سال مالی ...، در صورتی که بنگاه اقدام به واردات مواد اولیه و یا کالاهای مورد استفاده در بنگاه از خارج کرده است، به‌طور متوسط چقدر از رسیدن کالای مورد نظر به دروازه ورودی کشور (برای مثال فرودگاه و یا لنگرگاه) تا زمان تحویل کالا به بنگاه چند روز طول کشیده است؟

اطلاعات عمومی
در زمان کنونی از زمانی که بنگاه مواد اولیه مهم را تحویل می‌گیرد، چند روز این ماده اولیه را جهت سیاهه‌برداری و ثبت اموال نگهداری می‌کند؟
آیا حمل و نقل غیراساسی، مانع محسوب نمی‌شود، مانع دارای اهمیت متوسط، مانع دارای اهمیت اساسی و یا مانعی محسوب می‌شود که مشکل جدی برای عملکرد شرکت محسوب می‌شود؟ قوانین و مقررات گمرک، مانعی محسوب نمی‌شود، مانع کم‌اهمیت است، مانعی با اهمیت متوسط است، مانعی با اهمیت بالاست، مانعی اساسی است که عملکرد شرکت را با مشکلات اساسی مواجه کرده است.
درجه رقابت
در سال مالی...، بازار اصلی که در آن بنگاه محصول اصلی خود را فروخته است کدام است؟ (بازار ملی، بازار ملی و بازار بین‌المللی)
در سال مالی...، در بازاری که بنگاه محصول اصلی خود را به آن عرضه کرده است، چند رقیب برای بنگاه وجود داشته است که همان محصول را تولید می‌کرده‌اند؟ (هیچ، یک، ۲-۵، بیشتر از ۵)
آیا بنگاه در حال حاضر از فناوری که امتیاز آن در اختیار شرکتی با مالکیت خارجی است - به غیر از نرم‌افزارهای اداری - استفاده می‌کند؟
آیا بنگاه حق امتیازی که در خارج ثبت شده باشد دارد؟
آیا بنگاه امتیاز ثبت شده‌ای در کشور (اسم کشور را وارد کنید) دارد؟
آیا بنگاه رقبای غیررسمی و غیر ثبت شده در بازار دارد؟
در سال مالی...، آیا بنگاه خطوط تولیدی جدیدی و یا بهبود خطوط تولیدی فعلی را در پاسخ به فشاری که از جانب رقبای داخلی بنگاه وجود داشته است ایجاد کرده است؟
در سال مالی...، آیا بنگاه خطوط تولیدی جدیدی و یا بهبود خطوط تولیدی فعلی را در پاسخ به فشاری که از جانب رقبای خارجی بنگاه وجود داشته است ایجاد کرده است؟
فعالیت بنگاه‌های رقیب در بخش غیررسمی در عملکرد بنگاه مانع (محسوب نمی‌شود، کم‌اهمیت است، دارای اهمیت متوسط است، دارای اهمیت بالایی است، مشکل جدی است)؟
ظرفیت بنگاه
در سال مالی...، نسبت میزان تولیدات بنگاه به تولید حداکثر بنگاه در صورتی که از کلیه ظرفیت‌های موجود استفاده کند چه اندازه است؟
در سال مالی...، به‌طور متوسط در هفته بنگاه چند ساعت فعالیت دارد؟
زمین و مجوزها
از زمینی که در حال حاضر بنگاه در آن مستقر است چه مقدار از آن دارای مالکیت شخصی و چند درصد از دیگران اجاره شده است و یا به‌صورت اجاره به شرط تملیک است؟
آیا در طول دو سال گذشته این بنگاه تقاضایی برای دریافت مجوز ساخت داشته است؟
در مورد مجوز مورد اشاره برای ساخت و ساز، به‌طور تقریبی چند روز از زمان درخواست تا زمان ارائه مجوز طول کشیده است؟
در رابطه با مجوز، آیا درخواست برای پرداخت یا پرداخت اضافی مازاد بر هزینه‌های قانونی اعطای مجوز وجود داشته است؟
اندازه محوطه بنگاه چقدر است؟

اطلاعات عمومی
از مجموع ساختمان‌های بنگاه، بنگاه مالک چند درصد است و چند درصد را اجاره کرده است و یا به‌صورت اجاره به شرط تملیک خریداری کرده است؟
در طول سه سال گذشته، آیا بنگاه تلاشی برای افزودن بر زمین‌های تحت مالکیت و یا ساختمان‌های جدید به‌منظور افزایش تولید داشته است؟
در طول سه سال گذشته، آیا بنگاه موفق به اضافه کردن زمین و یا اخذ مجوزهای لازم مربوطه شده است؟
دسترسی به زمین پیش روی عملکرد بنگاه مانع (محسوب نمی‌شود، مانعی کم‌اهمیت است، مانعی با اهمیت متوسط است، مانعی دارای اهمیت بالاست، مانعی است که مشکل جدی به‌وجود آورده است)
جرائم
در سال مالی...، آیا بنگاه برای مسائل امنیتی مانند تجهیزات، پرسنل امنیتی، یا نیروهای امنیتی ویژه هزینه‌ای پرداخت کرده است؟
در سال مالی...، چند درصد از فروش سالیانه بنگاه جهت امنیت صرف شده است یا هزینه سالیانه امنیت چه میزان بوده است؟
در سال مالی...، آیا ضرری ناشی از مواردی چون دزدی، دزدی همراه با عنف، خرابکاری و آتش‌سوزی عمدی متوجه بنگاه بوده است؟
آیا جرائم، دزدی و اغتشاش پیش روی عملکرد بنگاه مانع (محسوب نمی‌شود، مانعی کم‌اهمیت است، مانعی با اهمیت متوسط است، مانعی دارای اهمیت بالاست، مانعی است که مشکل جدی به‌وجود آورده است)
وضعیت مالی
در سال مالی...، چند درصد مواد اولیه و یا خدمات، به‌عنوان نسبتی از فروش سالیانه (قبل از تحویل پرداخت شده بود؟ در زمان تحویل پرداخت شده بود، بعد از تحویل پرداخت شده بود؟)
در سال مالی...، چند درصد از مجموع فروش سالیانه کالا و خدمات بنگاه (قبل از تحویل پرداخت شده بود؟ در زمان تحویل پرداخت شده بود، بعد از تحویل پرداخت شده بود؟)
در سال مالی...، نسبت سرمایه بنگاه را که از هریک از منابع زیر تأمین شده است را تخمین بزنید (سرمایه‌گذاری از منابع داخلی و یا سود تقسیم نشده، استقراض از مؤسسات غیربانکی، پیش‌فروش و دریافت اعتبار از مشتریان، موارد دیگر (قرض‌دهندگان پول با سود، دوستان، آشنایان و...))
در سال مالی...، آیا بنگاه دارایی‌های ثابتی خریداری کرده است؟ مانند ماشین‌آلات، وسایل نقلیه، تجهیزات، زمین یا ساختمان.
در سال مالی...، بنگاه چقدر برای خرید هرکدام از موارد زیر هزینه کرده است؟ (ماشین‌آلات، تجهیزات نو یا دست دوم، زمین و ساختمان)
در سال مالی...، لطفاً مشخص کنید منابع مالی زیر چند درصد در خرید دارایی‌های ثابت جدید نقش داشته‌اند (سرمایه‌گذاری داخلی از طریق سود تقسیم نشده، فروش سهام جدید شرکت، استقراض از بانک‌ها (خصوصی یا دولتی) و استقراض از منابع غیربانکی، خرید اعتباری کالا از عرضه‌کنندگان یا پیش‌فروش به مشتریان، دیگران (قرض‌دهندگان با بهره، دوستان، آشنایان...))
در وضعیت فعلی بنگاه، آیا بنگاه دارای حساب جاری بانکی یا حساب پس‌انداز بانکی است؟
در حال حاضر آیا بنگاه دارای امکان برداشت اعتباری است؟
آیا در حال حاضر بنگاه اعتبار با وام از مؤسسات مالی در اختیار دارد؟

اطلاعات عمومی
در مورد وام و یا اعتباری که بنگاه هم‌اکنون در اختیار دارد، کدام نوع از مؤسسات مالی هم‌اکنون این وام را به بنگاه پرداخت کرده است؟ (بانک‌های تجاری خصوصی، بانک‌های دولتی یا بنگاه‌های دولتی، مؤسسات مالی غیربانکی که شامل مؤسسات تأمین مالی خرد هم می‌شود، شرکت‌های تعاونی اعتباری، شرکت‌های مالی و...)
در ارتباط به وامی که در اختیار شرکت است، ارزش این وام در تاریخ موافقت با پرداخت آن چقدر بوده است؟
در ارتباط به وامی که در اختیار شرکت است، آیا دریافت وام نیاز به وثیقه داشته است؟
در ارتباط به وامی که در اختیار شرکت است، چه نوع وثیقه‌ای مورد نیاز بوده است؟ (وثیقه ملکی زمین، ساختمان؛ دارایی‌های منقول اعم از ماشین‌آلات و تجهیزات؛ برات دریافتی و یا موجودی کالا؛ دارایی‌های شخصی مالک بنگاه (خانه و... دیگر موارد)
در ارتباط به وامی که در اختیار شرکت است، ارزش تقریبی وثیقه مورد نیاز چقدر بوده است؟
در سال مالی... آیا بنگاه درخواست دیگری برای دریافت وام داشته است یا بازگشایی خط اعتباری داشته است؟
چه دلیلی وجود داشته است اگر بنگاه در سال مالی ... تقاضای دریافت وام نکرده است؟ (به‌علت کفایت سرمایه بنگاه نیازی به اخذ وام نداشته است؛ فرآیند تقاضا بریا دریافت وام پیچیده و طاقت‌فرسا، نرخ‌های بهره خوشایند نیست؛ وثیقه مورد نیاز بسیار زیاد است؛ مقدار وام پرداختی ناکافی است؛ احتمال موافقت با درخواست وام نمی‌رفته است؛ دیگر موارد)
در سال مالی ... آیا بنگاه اظهارنامه‌های مالی خود را بررسی و تأیید حسابداران خارج از شرکت رسانده است؟
در دسترسی به منابع مالی، که شامل سهولت دسترسی، نرخ‌های بهره، هزینه‌ها و وثایق مورد نیاز می‌شود آیا این موارد در مورد عملکرد بنگاه مانع (محسوب نمی‌شود، کم‌اهمیت است، دارای اهمیت متوسط است، مانعی اساسی است، مشکل جدی ایجاد کرده است؟)
روابط کسب‌وکار با دولت
در زیر مطالبی در مورد وضعیت دادگاه‌ها و سیستم قضایی کشور عنوان می‌شود که می‌توان کسب‌وکار را متأثر نماید. در مورد هر جمله لطفاً پاسخ دهید که آیا کاملاً مخالفید، کمی مخالفید، کمی موافقید و کاملاً موافقید (سیستم دادگاه‌ها کاملاً عادلانه، غیرتبعیض‌آمیز و غیرفاسد است).
در یک هفته معمولی از سال گذشته، چند درصد از وقت مدیران ارشد جهت مواردی صرف شده است که مربوط به مقررات وضع شده توسط دولت می‌شود؟
در سال گذشته، آیا این بنگاه توسط مأموران مالیاتی بازدید و مورد بررسی قرار گرفته است؟
در طول سال گذشته، چندبار مأموران مالیاتی از این بنگاه بازدید داشته‌اند یا نیاز به مراجعه به ایشان بوده است؟
در طول این بازرسی‌های مأموران مالیاتی، آیا هدایا و پرداخت‌های غیررسمی انجام شده است یا تقاضا شده است؟
در طول سال گذشته، بنگاه یک قرارداد با دولت امضا کرده است و یا برای این منظور تلاش کرده است؟
در صورتی که بنگاهی شبیه به این بنگاه بخواهد قراردادی را با دولت منعقد نماید به‌طور معمول چند درصد از ارزش قرارداد باید به‌عنوان هدیه و یا پرداخت‌های غیررسمی هزینه شود؟
در صورتی که به‌منظور انجام وظایف دولتی نیاز به پرداخت هدیه و یا پرداخت غیررسمی به مأموران گمرکی، مالیات‌ها، گواهی‌ها، خدمات و مقررات و... باشد؛ به‌طور متوسط چند درصد از مجموع فروش بنگاه صرف این پرداخت‌های غیررسمی می‌شود؟ یا به‌طور تقریبی ارزش این پرداخت‌ها در سال چقدر است؟
در طول دو سال گذشته، آیا بنگاه تقاضایی برای اخذ مجوز وارداتی داشته است؟

اطلاعات عمومی
تقریباً چند روز طول کشیده است تا از زمان تقاضای مجوز واردات صادر است؟
در ارتباط با اخذ مجوزهای وارداتی، آیا پرداخت غیررسمی هم صورت گرفته است؟
در طول دو سال گذشته، آیا بنگاه تقاضایی برای اخذ مجوز در مورد عملکرد خود داشته است؟
تقریباً چند روز طول کشیده است تا از زمان درخواست مجوز عملکرد، مجوز صادر شود؟
در رابطه با مجوز مربوط به عملکرد آیا پرداخت غیررسمی نیز صورت گرفته است؟
در سطور بالا، چند عامل از عوامل مؤثر بر کسب و کار بنگاه ذکر شد. لطفاً در مورد هر یک از موارد زیر مشخص کنید که این موارد در مورد عملکرد بنگاه مانع (محسوب نمی‌شود، کم‌اهمیت است، دارای اهمیت متوسط است، مانعی اساسی است، مشکل جدی ایجاد کرده است) - (نرخ مالیات، اداره امور مالیاتی، مجوزها و گواهینامه‌های کسب و کار، عدم ثبات سیاسی، فساد، دادگاه‌ها)
کارگران
در پایان سال مالی ...، بنگاه چند کارگر تمام‌وقت دائمی داشته است؟ لطفاً تمام کارگران و مدیران در نظر گرفته شود.
در سه سال قبل از این، در پایان سال مالی ...، با در نظر گرفتن تمام مدیران و کارگران بنگاه چند نفر کارگر تمام‌وقت و دائمی داشته است؟
در پایان سال مالی ...، چند نفر از کارگران تمام‌وقت بنگاه در قسمت‌های زیر بوده‌اند؟ (کارگران تولیدی و کارگران غیرتولیدی)
در پایان سال مالی ...، چند نفر از کارگران تمام‌وقت بنگاه (کارگران ماهر تولیدی، کارگران غیرماهر تولید) بودند؟
در پایان سال مالی ...، چند نفر از کارگران دائمی تمام‌وقت در قسمت‌های زیر مؤنث بوده‌اند؟ (کارگران دائمی تمام‌وقت تولیدی زن، کارگران دائمی تمام‌وقت غیرتولیدی زن؟)
در پایان سال مالی ...، چند نفر از کارگران دائمی تمام‌وقت این بنگاه خانم بوده‌اند؟
به‌طور میانگین میزان کارکرد کارگران تمام‌وقت غیردائمی این بنگاه به ماه چقدر است؟
به‌طور میانگین متوسط سال‌های تحصیل یک کارگر معمولی که در این بنگاه شاغل هستند چقدر است؟
چند درصد از کارگران دائمی تمام‌وقت این بنگاه سطح تحصیلات متوسطه را گذرانده‌اند؟
در سال مالی ...، آیا بنگاه دوره آموزشی رسمی برای کارگران دائمی تمام‌وقت برگزار کرده است؟
در مورد برنامه‌های آموزشی که بنگاه در سال ...، برگزار کرده است، این دوره‌ها در مورد چند درصد از کارگران دائمی تمام‌وقت هر یک از بخش‌های زیر برگزار شده است؟
مقررات مربوط به کارگران پیش روی عملکرد بنگاه مانع (محسوب نمی‌شود، کم‌اهمیت است، دارای اهمیت متوسط است، مانعی اساسی است، مشکل جدی ایجاد کرده است)
ناکافی بودن آموزش‌ها و مهارت‌های کارگران پیش روی عملکرد بنگاه (محسوب نمی‌شود، کم‌اهمیت است، دارای اهمیت متوسط است، مانعی اساسی است، مشکل جدی ایجاد کرده است)
کسب و کار
کدام یک از مؤلفه‌های کسب و کار - اگر وجود دارد - مهمترین مانع پیش‌روی عملکرد بنگاه است؟
عملکرد
در سال مالی ...، لطفاً اطلاعات زیر را در مورد بنگاه بیان فرمایید (مجموع هزینه سالیانه نیروی کار)

اطلاعات عمومی
در سال مالی ...، لطفاً اطلاعات زیر را در مورد بنگاه بیان فرمایید (مجموع هزینه سالیانه برق)
در سال مالی ...، لطفاً اطلاعات زیر را در مورد بنگاه بیان فرمایید (مجموع هزینه‌های کالای نهایی و کالاهای خریداری شده برای فروش)
در سال مالی ...، لطفاً اطلاعات زیر را در مورد بنگاه بیان فرمایید (مجموع هزینه مواد خام اولیه و کالاهای خریداری شده برای فروش)
در سال مالی ...، لطفاً اطلاعات زیر را در مورد بنگاه بیان فرمایید (دیگر هزینه‌های تولید که در بالا ذکر نشده است)
در طول سه سال گذشته، مجموع میزان فروش سالیانه بنگاه چقدر بوده است؟
در پایان سال ...، ارزش دفتری یعنی ارزش دارایی‌ها بعد از کسر استهلاک موارد زیر چقدر بوده است؟ (ماشین‌آلات، وسایل نقلیه، تجهیزات، زمین و ساختمان)
در صورتی‌که بنگاه تصمیم به فروش دارایی‌های خود در وضعیت فعلی بنماید، ارزش این دارایی‌ها در حال حاضر چقدر است؟ (چقدر می‌خرند از بنگاه)

پیوست ۲ - پرسشنامه گزارش‌های پایش محیط کسب‌وکار توسط مرکز پژوهش‌های

مجلس شورای اسلامی ارسالی برای تشکل‌های سراسری و فراگیر ایران

طرح پایش فصلی مشکلات تولیدکنندگان کشور و ارزیابی عملکرد نهادهای مرتبط با تولید و سرمایه‌گذاری

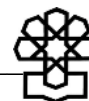
(نظرخواهی از مسئولان تشکل‌های تولیدی - صنفی سراسر کشور برای انعکاس به نمایندگان

مجلس شورای اسلامی)

پرسشنامه پاییز ۱۳۸۹

سؤال ۱: طی پاییز ۱۳۸۹، هریک از مشکلات متعارف زیر، چقدر در اداره واحدهای تولیدی شما و همکارانتان مشکل ایجاد کرده است؟ لطفاً به هر مورد از ۱ تا ۱۰ نمره دهید. به موردی که در اداره واحدهای تولیدی مشکل چندانی ایجاد نکرده نمره یک و موردی که اداره واحدهای تولیدی را در حد غیرممکن سخت کرده است، نمره ۱۰ بدهید (مشکلات حادتر و نمرات بالاتر).

ردیف	مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در ایران (به ترتیب الفبا)	نمره از ۱۰ (پاییز ۱۳۸۹)	متوسط نمره تابستان ۱۳۸۹
۱	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان		۷/۳۶
۲	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران		۷/۶۷
۳	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران		۷/۸۶
۴	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه		۷/۶۶
۵	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری		۷/۱۷
۶	تثبیت نرخ ارز با وجود تورم در داخل و ثبات قیمت‌ها در بازارهای هدف		۷/۳۱
۷	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار		۶/۸۲
۸	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه		۶/۲۳
۹	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار		۶/۸۲
۱۰	زیاد بودن تعطیلات رسمی		۷/۳۹
۱۱	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی		۸/۴۷
۱۲	ضعف داسراها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات		۷/۲۵
۱۳	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق		۵/۹۲
۱۴	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل		۶/۴۰

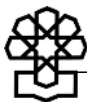

ردیف	مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در ایران (به ترتیب الفبا)	نمره از ۱۰ (پاییز ۱۳۸۹)	متوسط نمره تابستان ۱۳۸۹
۱۵	ضعف نظام توزیع و مشکل رساندن محصول به دست مصرف‌کننده		۵/۷۱
۱۶	عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی		۷/۱۵
۱۷	قیمتگذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی		۶/۰۶
۱۸	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار		۶/۸۹
۱۹	مشکل دریافت تسهیلات از بانکها		۸/۴۵
۲۰	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه		۶/۳۵
۲۱	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی		۷/۹۸
۲۲	وجود مفسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی		۶/۱۸
در صورتی که مشکل خاص دیگری در پاییز جاری برای کسب‌وکار شما و همکارانتان مشکل ایجاد کرده، جهت اطلاع نمایندگان محترم مجلس مرقوم بفرمایید:			

سؤال ۲: طی پاییز جاری عملکرد سازمان‌ها و نهادهای زیر را در اجرای وظایف قانونی‌شان در حمایت از تولیدکنندگان ایرانی چگونه ارزیابی می‌کنید؟ لطفاً به هریک از این نهادها که به کسب‌وکار شکل شما مرتبط هستند، بین یک (بدترین) تا ۱۰ (بهترین) نمره دهید.

توجه ۱- نمره‌دهی در این سؤال برعکس سؤال قبلی است یعنی نمره بالاتر به معنی بهتر بودن عملکرد دستگاه مربوطه از نظر شما خواهد بود. **توجه ۲-** لطفاً به دستگاه‌هایی نمره بدهید که مستقیم یا غیرمستقیم به کار شما مربوط می‌شوند.

نام دستگاه (ارزیابی شما) (شامل ادارات تابعه هم باشد)	متوسط نمره تابستان ۱۳۸۹	ارزیابی پاییز ۱۳۸۹ (از ۱۰ نمره دهید)	دلیل قابل ذکر برای ارزیابی شما در پاییز ۱۳۸۹
اتاق بازرگانی استان شما	۶/۵۶		
اداره استاندارد	۵/۸۰		
اداره برق	۴/۵۷		
اداره ثبت شرکتها	۵/۶۶		
اداره کار	۵/۳۳		
اداره نظارت بر غذا و دارو	۵/۴۳		
بانک‌های خصوصی	۴/۶۷		
بانک‌های دولتی	۳/۴۲		
بیمه‌های تجاری	۵/۱۱		
دادسراها	۴/۱۷		
سازمان امور مالیاتی	۳/۶۵		
سازمان تأمین اجتماعی	۳/۸۲		
سازمان تعزیرات حکومتی	۴/۲۰		

نام دستگاه (ارزیابی شما) (شامل ادارات تابعه هم باشد)	متوسط نمره تابستان ۱۳۸۹	ارزیابی پاییز ۱۳۸۹ (از ۱۰ نمره دهید)	دلیل قابل ذکر برای ارزیابی شما در پاییز ۱۳۸۹
سازمان حفاظت محیط زیست	۴/۶۵		
شهرداری‌ها	۴/۲۹		
کلانتری‌ها	۴/۵۶		
گمرک	۵/۴		
وزارت بازرگانی	۵/۰۱		
وزارت جهاد کشاورزی	۴/۹۲		
وزارت صنایع و معادن	۵/۵۳		

نام کامل تشکل مربوطه: .....

آیا آمادگی دارید پرسشنامه آینده را از طریق پست الکترونیکی ارسال کنیم؟ نشانی پست الکترونیک

فعال شما:.....

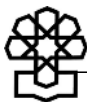
(لطفاً پس از تکمیل به .....فکس بفرمایید) مهلت ارسال: حداکثر تا ۳۰ آذرماه ۱۳۸۹

پیوست ۳- اسامی اتحادیه‌ها و تشکل‌هایی که علاوه بر اتاق‌های بازرگانی، صنایع و معادن، اتاق‌های تعاون، خانه‌های صنعت و معدن، خانه‌های کشاورز، انجمن‌های میدان صنایع و شوراهای عالی کارفرمایی سراسر کشور، در تهیه گزارش‌های پایین محیط کسب‌وکار با گروه مطالعات کسب‌وکار مرکز پژوهش‌های مجلس همکاری داشته‌اند:

۱. اتحادیه صادرکنندگان فرآورده‌های نفت،
۲. گاز و پتروشیمی ایران،
۳. اتحادیه تولیدکنندگان و صادرکنندگان محصولات معدنی ایران،
۴. اتحادیه صادرکنندگان صنعت چاپ ایران،
۵. اتحادیه صادرکنندگان نرم‌افزار ایران،
۶. انجمن پسته ایران،
۷. انجمن صنفی شرکت‌های حمل‌ونقل بین‌المللی ایران،
۸. انجمن صنفی شرکت‌های حمل‌ونقل بین‌المللی ایران،
۹. انجمن کشتیرانی و خدمات وابسته،
۱۰. انجمن صنایع نساجی ایران،
۱۱. اتحادیه صادرکنندگان روده ایران،
۱۲. انجمن تولیدکنندگان فولاد ایران،
۱۳. سندیکای صنعت برق ایران،
۱۴. سندیکای تولیدکنندگان لوله و پروفیل فولادی،
۱۵. سندیکای تولیدکنندگان لوله و پروفیل فولادی،
۱۶. سندیکای صنایع آلومینیم ایران،
۱۷. انجمن صنفی خودروسازان ایران،
۱۸. انجمن سازندگان تجهیزات صنعتی ایران،
۱۹. انجمن سنگ ایران،
۲۰. انجمن صنفی تولیدکنندگان رنگ و رزین ایران،
۲۱. سندیکای صنعت مخابرات ایران،
۲۲. انجمن صنفی شرکت‌های اتوماسیون صنعتی،
۲۳. انجمن صنایع لوازم خانگی ایران،
۲۴. انجمن تولیدکنندگان آب معدنی ایران،
۲۵. اتحادیه تولیدکنندگان و صادرکنندگان صنایع نساجی و پوشاک،

۲۶. انجمن صنفی صنایع روغن نباتی ایران،
۲۷. سندیکای تولیدکنندگان فناوری اطلاعات،
۲۸. انجمن شوینده، بهداشتی و آرایشی ایران،
۲۹. انجمن جامعه مدیران و متخصصین صنعت کفش ایران،
۳۰. انجمن جامعه مدیران و متخصصین صنعت کفش ایران،
۳۱. انجمن صنفی پرورش‌دهندگان قارچ خوراکی،
۳۲. انجمن صنفی صنایع کنسرو ایران،
۳۳. انجمن صنایع فرآورده‌های لبنی ایران،
۳۴. انجمن صنفی صنایع کره گیاهی ایران،
۳۵. انجمن صنفی کارفرمایان نان صنعتی و ماشینی و واحدهای درحال تبدیل ایران،
۳۶. انجمن صنفی کارخانجات صنعت ریخته‌گری ایران،
۳۷. انجمن صنفی کارخانجات صنعت ریخته‌گری ایران،
۳۸. انجمن تخصصی مراکز تحقیق و توسعه صنایع و معادن،
۳۹. سندیکای تولیدکنندگان مواد دارویی،
۴۰. شیمیایی و بسته‌بندی دارویی،
۴۱. انجمن صنایع چینی ایران،
۴۲. کانون عالی کارفرمایان ایران، مجمع (کنفدراسیون) صادرات ایران،
۴۳. مجمع (کنفدراسیون) صادرات ایران،
۴۴. مجمع (کنفدراسیون) صنعت ایران،
۴۵. انجمن مدیران صنایع،
۴۶. انجمن‌های صنفی کارفرمایان شرکت‌های خدماتی،
۴۷. پشتیبانی و تأمین نیروی انسانی سراسر کشور،
۴۸. اتحادیه تولیدکنندگان و صادرکنندگان،
۴۹. اتحادیه بازرگانان تجهیزات پزشکی ایران،
۵۰. انجمن شرکت‌های لیزینگ ایران،
۵۱. انجمن صنفی کارفرمایان شرکت‌های خدماتی و تأمین نیروی انسانی،
۵۲. اتحادیه حق‌الملک‌کاران گمرکی ایران،
۵۳. اتحادیه تولیدکنندگان،
۵۴. صادرکنندگان و واردکنندگان میوه و تره‌بار،
۵۵. سبزی و صیفی، گل و نهال ایران.

منابع و مأخذ

۱. ارونادا، بنیتو. دام‌هایی که باید به هنگام سنجش نهادها از آن دوری کرد؛ آیا محیط کسب‌وکار [بانک جهانی] به کسب‌وکار لطمه می‌زند؟، قودجانی، اصلان، گزارش داخلی گروه مطالعات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، در دست انتشار.
۲. آقاپور، علی و فاطمه پهلوان. مبانی، ضرورت‌ها و روش‌شناسی‌ها، مجله راهبرد یاس، ش ۹، بهار ۱۳۸۶.
۳. علوی منش، محسن. بررسی چالش‌های فضای کسب‌وکار، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۸.
۴. بررسی لایحه برنامه پنجم توسعه (۵): فصل پنجم - اقتصادی: بهبود فضای کسب‌وکار، بهره‌وری، اشتغال، دفاتر مطالعات اقتصادی و مطالعات برنامه و بودجه و گروه مطالعات کسب‌وکار، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران، ۱۳۸۹.
۵. حسینی، سیدمحمدرضا و جعفر خیرخواهان. گزارش پایش محیط کسب‌وکار مردادماه (ویژه اخلاق کسب‌وکار)، گروه مطالعات محیط کسب‌وکار، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹.
۶. حسینی، سیدمحمدرضا و حجت دهقان بنادکوک. گزارش پایش فضای کسب‌وکار خردادماه، گروه مطالعات محیط کسب‌وکار، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹.
۷. حسینی، سیدمحمدرضا و حجت دهقان بنادکوک. گزارش پایش فضای کسب‌وکار تیرماه (ویژه قانون کار)، گروه مطالعات محیط کسب‌وکار، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹.
۸. دربان آستانه، علیرضا و مصطفی ازکیا. روش‌های کاربردی تحقیق، جلد اول، انتشارات کیهان، تهران، ۱۳۸۲.
۹. مروری بر متدولوژی چهار شاخص: فساد، آزادی اقتصادی، فضای کسب‌وکار، وضعیت بنگاه‌ها، دفتر آمار و اطلاعات وزارت بازرگانی؛ معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی، ۱۳۸۷.
۱۰. مشایخی، علینقی و دیگران. «بررسی عوامل کلیدی مؤثر بر کاربرد فناوری اطلاعات در سازمان‌های دولتی ایران: کاربرد روش دلفی»، مجله مدرس علوم انسانی، ش ۴۲، پاییز ۱۳۸۴.
۱۱. میدری، احمد و اصلان قودجانی. سنجش و بهبود محیط کسب‌وکار، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران، ۱۳۸۷.
۱۲. میلر، دلبرت. راهنمای سنجش و تحقیقات اجتماعی، ترجمه: هوشنگ نایبی، نشر نی، تهران، ۱۳۸۰.
13. Doing Business: An Independent Evaluation, World Bank, 2008.
14. Arrunada, Bennito; "Pitfalls to Avoid when Measuring Institutions: Is Doing Business Damaging Business?"; Pompeu Fabra University, 24 August 2007.
15. Batra, Geeta. Kaufmann, Daniel. Stone, Andrew. Investment Climate Around The World. Voices of the firms from The world Business Environment Survey, The World Bank, Washington D.C, 2003.
16. Berg Janine, Cazes, Sandrine. The Doing Business Indicators: Measurement issues and Political implication. Economic and Labor Market Paper, 2007.
17. <http://www.enterprisesurveys.org>
18. Supporting Business Environment Reforms (Practical Guidance for Development Agencies), OECD, 2008.
19. www.ilo.org
20. <http://www.countryrisk.com/guide/>
21. <http://www.heritage.org/>
22. http://en.wikipedia.org/wiki/Index_of_Economic_Freedom
23. www.fraserinstitute.org/

شناسنامه گزارش

شماره مسلسل: ۱۰۶۶۶

عنوان گزارش: معرفی و ارزیابی شاخص‌های انجام کسب‌وکار، گزارش بنگاه و پایش محیط کسب‌وکار

نام دفتر: مطالعات گروه کسب‌وکار

تهیه و تدوین: سیدمحمد رضا حسینی

ناظر علمی: سید امیر سیاح

مناقضی: معاونت پژوهشی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. محیط کسب‌وکار
۲. فضای کسب‌وکار
۳. شاخص سهولت کسب‌وکار
۴. شاخص پیمایش بنگاه‌ها
۵. شاخص پایش محیط کسب‌وکار
۶. بانک جهانی
۷. روش دلفی

تاریخ انتشار: ۱۳۸۹/۱۲/۴